KRÁSA NAŠEHO DOMOVA

ČASOPIS ČESKÉHO SVAZU OCHRÁNCŮ PŘÍRODY JARO/LÉTO 2019 ROČNÍK XIX (61)

Poloparazitické rostliny

Rozhovor s Ivanem Makáskem

Hlavaté vrby

200 km stromořadí na Podblanicku

Obnova luk

v tomto čísle Krásy našeho domova se sešlo několik článků týkajících se sázení či setí. Najdete zde obsáhlý návod, jak obnovovat květnaté louky pomocí regionálních osiv, informaci o rozvíjejícím se hnutí „semínkoven“, článek o výsadbách hlavatých vrb či stromořadí na Podblanicku, kde si mohla ČSOP přičíst k dobru již dvoustý kilometr. To jen tak na okraj, pokud by snad někdo nabyl dojmu, že ochránci přírody se dnes věnují převážně jen kácení, bagrování a podobným destrukčním činnostem ;-)

Druhým tématem prolínajícím se tímto číslem je nepřekvapivě historie ČSOP. Však na podzim to bude už 40 let, co naše organizace vznikla. A tak se ohlíží v úvodníku předseda Čestné rady ČSOP Bedřich Moldan, v rozhovoru jeden ze zakládajících členů Ivan Makásek a trocha přehrabování v archivech přidává i moje maličkost.

A na závěr ještě jedna technická poznámka. Byli jsme zvyklí spolu s jarním číslem KND dostávat i výroční zprávu. Na základě četných ohlasů, že tištěnou výroční zprávu netřeba, najdete zde tentokrát jen souhrn nejdůležitějších čísel a událostí loňského roku (str. 34–35). Budeme rádi, dáte-li nám vědět, jak tento krok hodnotíte.

Honza Moravec

SLOVO ÚVODEM 1

CHRÁNÍME PŘÍRODU
RYBNÍK V SEČI (J. MAŠTERA) 2
BRNO – MĚSTO BEZ GLYFOSÁTŮ (M. VLAŠÍN) 3
OBNOVA LUK REGIONÁLNÍ SMĚSÍ OSIV (I. JONGEPIEROVÁ) 4

KRAJINA A LIDÉ
VODNÍ NÁDRŽ PĚČÍN – PROČ NEPŘIJÍT
O KRÁSNÝ KOUT ORLICKÝCH HOR (M. HANOUSEK) 8
200 KM ALEJÍ NA PODBLANICKU (K. KŘÍŽ) 11
O HLAVATÝCH VRBÁCH (J. MORAVEC) 14

PRO DĚTI
MOTÝLÍ ÚKOLY (L. ŽAITLIKOVÁ) 17

EKOLOGICKÁ VÝCHOVA
ZLATÝ LIST A JEHO DOBROVOLNÉ ÚKOLY (L. ŽAITLIKOVÁ) 18
ZROD SEMÍNKOVNY ANEB SÁZEJ, SKLÍZEJ, SDÍLEJ…
(E. ŠRAILOVÁ, M. KOVÁČOVÁ) 20

OKÉNKO DO HISTORIE
CO LZE NALÉZT V ARCHIVU 21

POZORUJEME PŘÍRODU
ZBOJNÍCI ZE SVĚTA ROSTLIN (K. FAJMON, J. TĚŠITEL) 22

ZELENÉ PARAGRAFY
NOVÝ STAVEBNÍ ZÁKON (P. SVOBODA) 24
DALŠÍ ZMĚNY V ČESKÉM PRÁVU
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ (M. DAMOHORSKÝ, P. HUMLÍČKOVÁ) 26

NAUČNÉ STEZKY
NEJSTARŠÍ NAUČNÁ STEZKA (J. MORAVEC) 28

ROZHOVOR
S IVANEM MAKÁSKEM NEJEN O NICE 30

NAŠE ČINNOST
ČSOP V 39. ROCE SVÉHO BYTÍ (P. STÝBLO) 34
STALO SE 36

FOTO NA OBÁLCE KVĚTNATÁ LOUKA / Ivana Jongepierová

Krása našeho domova
časopis Českého svazu ochránců přírody
jaro/léto 2019 – ročník 19. (61.)
První číslo Krásy našeho domova vyšlo v roce 1904.
Po padesátileté odmlce bylo jeho vydávání obnoveno v roce 2001.
Vychází dvakrát ročně.
Vydavatel: © Ústřední výkonná rada ČSOP

Adresa redakce: ČSOP – redakce KND, Michelská 5, 140 00 Praha 4 – Michle
telefon: 222 516 115, 222 511 494,
e-mail: knd@csop.cz, **web:** knd.csop.cz
Redakční práce: Jan Moravec
Korektura: Dita Misterková
Grafická úprava: Jana Štěpánová, studio RedGreenBlue
Redakční rada: Libor Ambrozek, Pavel Bureš, Jakub Hromas, Jan W. Jongepier, Petra Orálková, Pavel Pešout, Ladislav Ptáček (předseda), Bohumil Reš, Aleš Rudl, Petr Stýblo, Dalibor Zachoval, Václav Záruba, Lenka Žaitliková

Tisk: PROTISK, s. r. o., České Budějovice
Uzávěrka tohoto čísla: 30. 4. 2019
Příspěvky do příštího čísla zasílejte na adresu redakce do **15. 8. 2019**
Inzerci přijímá redakce.
Za pravdivost, věcnou správnost a původnost příspěvků odpovídá autor. Redakce si vyhrazuje právo příspěvky krátit a stylisticky upravovat. Nevyžádané rukopisy a obrazový materiál se nevracejí. Příspěvky jsou publikovány bez nároku na honorář.
ISSN 1213-5488
evidenční číslo MK ČR: E 12567

Čestná rada ČSOP: prof. Ing. Jan Jeník, CSc., prof. RNDr. Pavel Kindlmann, DrSc., Čestmír Klos, Ing. Vojtěch Kodet, RNDr. Jiří Kulich, RNDr. Jan Květ, CSc., RNDr. Ladislav Miko, Ph.D., JUDr. Svatomír Mlčoch, prof. RNDr. Bedřich Moldan, CSc., Ing. Jiří Oliva, RNDr. František Pelc, Ing. Pavel Pešout, Bc. Stanislav Rampas, RNDr. Jitka Seitlová, PhDr. Vladimír Špidla, Ing. Jaroslav Ungerman, CSc., Ing. František Urban

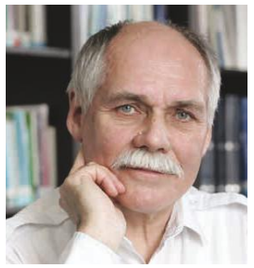

MILÍ PŘÁTELÉ,

příroda byla odedávna chápána jako životně důležitý zdroj a není tedy divu, že už z dávné minulosti máme doklady o obavách o její ohrožení, například erozí půdy pro pěstování obilí a jiných plodin nebo lesa jako zdroje dřeva. Často je citován Platón a jeho spis Kritias, poukazující na problémy eroze půdy ve starém Řecku. Už v nejstarších dobách však lidé také oceňovali přírodní krásy. Láska k přírodě a k životu na Zemi je obvykle hlubokým základem všech snah o účinnou ochranu přírody. Pochopení a pozitivní vztah k živé přírodě byl v jisté míře přítomen v lidské kultuře od nepaměti, jak dokládají literární a výtvarná díla ze všech dob a míst na celém světě. Reflexi přírody najdeme u mnoha slavných autorů, k nimž patří například Petrarca, který podnikl první zaznamenaný horský výstup (1336).

Pro dnešní podobu ochrany přírody mají důležitý význam aktivity spojené s konkrétní ochranou vybraných částí přírody, v minulosti například loveckých revírů, které již v 19. století vyústily ve vyhlášení prvních národních parků (Yellowstonský v r. 1872) či jinak chráněných ploch (Boubínský prales v r. 1858) s cíli velmi podobnými dnešním představám. Jeden z čelných světových biologů E.O. Wilson ve své poslední knize „Polovina Země“ navrhuje, aby se chránila divoká příroda na polovině planety. Soudí, že technicky je to docela dobře možné, pokud se lidé rozhodnou, že to chtějí. Přitom spoléhá na svou myšlenku biofilie, přirozené lidské lásky k živé přírodě. Doufá, že lidé spontánně dospějí k radikálnějším řešením, než na která se zaměřují oficiální struktury. Ochrana přírody ve velké míře vychází z uznání vnitřní hodnoty přírody, jež je základem pojetí biofilie.

Ať už chápeme přírodu jako „matku Zemi“, životodárné planetární systémy, zásobárnu nejrůznějších materiálních služeb a zdrojů, bez nichž se nijak nemůžeme obejít, nebo obdivujeme její krásu či vznešenost a nalézáme zde duchovní vzpruhu i inspiraci, shodujeme se v tom, že příroda je velmi vážně ohrožena rozpínavou lidskou civilizací a že je nutno ji chránit. Dnešní rychlá destrukce živé přírody je přirovnávána k epizodám velkých vymírání biologických druhů v geologické minulosti, jako bylo období před 66 miliony let, kdy vymřeli dinosauři. V našem současném období je totiž rychlost mizení druhů 1000× až 10 000× vyšší než v minulosti, v „klidných“ geologických obdobích. Pokračující ničení přírody patří mezi největší globální environmentální problémy, snad je vůbec nejvážnějším ohrožením pro svou rozsáhlost a nevratnost. Nebezpečí je tím větší, že ztrátu přírodního bohatství není na první pohled vidět, neohrožuje přímo zdraví ani životy lidí, není provázena ničivými katastrofami.

Aktivity na ochranu přírody se dnes soustřeďují především na ochranu biologické rozmanitosti, biodiverzity. „Červený seznam“ Mezinárodní unie pro ochranu přírody IUCN uvádí, kolik druhů různých organizmů je ohroženo. Podle vydání z r. 2018 je to 41 % ze všech druhů obojživelníků, 25 % savců, 34 % konifer, 31 % ptáků nebo 33 % korálů. Druhů i populací na celém světě ubývá hrozivou rychlostí, navzdory všem úmluvám, národním i mezinárodním závazkům a vyhlášeným cílům. Žádný kontinent či region není výjimkou z tohoto neblahého trendu, bohužel ani Evropa a Česká republika. Tlak stále rozpínavější technické a v rostoucí míře konzumní lidské civilizace je takový, že mu příroda nemůže odolat.

To však neznamená, že jsme s touto situací smířeni, nebo že registrujeme jenom prohry a katastrofy. Český svaz ochránců přírody se už 40 let snaží přírodu účinně chránit. Naši členové poctivě pracují v desítkách nebo spíše stovkách programů a jiných aktivit, od prostého uklízení v lese či na břehu řeky nebo obhospodařování malé nebo větší přírodní rezervace až k sofistikovaným vědecky založeným projektům na záchranu vybraných druhů. Zaznamenali jsme řadu úspěchů – vykupujeme pozemky pro „soukromé“ přírodní rezervace, léčíme zraněná zvířata, zachraňujeme staré odrůdy ovocných stromů… Zejména mladí lidé si uvědomují, v jak špatném stavu se příroda celkově nachází, nechtějí se s tím smířit a snaží se děsivé trendy podle svých sil zvrátit. Snad se nám i dalších 40 let bude dařit a naše společná práce přírodě opravdu pomůže.

Bedřich Moldan
předseda Čestné rady ČSOP

FOTO: JAROMÍR MAŠTERA

Rybník V Seči

Zhruba hektarový rybník poblíž Jersína na Jihlavsku, nazývaný V Seči dolní, se podařilo vykoupit díky veřejné sbírce Místo pro přírodu v roce 2015.

TEXT JAROMÍR MAŠTERA

FOTO: JAROMÍR MAŠTERA

Jde o dlouhodobě extenzivněji využívaný rybník s rozsáhlými mělkými litorály a poměrně pestrými litorálními porosty. Díky vhodnému hospodaření se zde doposud vyskytují početné populace několika druhů obojživelníků, např. blatnice skvrnité, rosničky zelené a skokana hnědého. Také zde hnízdí některé významné druhy ptáků, např. potápka malá nebo slípka zelenonohá. V letech, kdy zde probíhalo pozvolné napouštění kvůli plůdkovému hospodaření, se zde vyskytovalo i společenstvo obnaženého dna se zajímavými druhy rostlin.

S cílem zachovat zde všechny dřívější přírodovědné hodnoty (a dále je zlepšovat) vykoupil Český svaz ochránců přírody rybník od původního vlastníka a členové spolku Mokřady se o něj začali starat. Mělo by zde probíhat velmi šetrné rybářské hospodaření s nízkými obsádkami lína, kapra a dalších našich původních ryb. Postupně bychom chtěli do obsádky dle možností začleňovat i naše původní a dnes již velmi ohrožené druhy ryb, např. slunku či karase obecného.

Letnění

Poměrně problémovým je však postavení rybníka v kaskádě až na třetím místě. Je tak ovlivňován hospodařením v horních dvou rybnících. A toto ovlivnění se projevilo hned v prvních letech po změně vlastníka a uživatele. Do rybníka byly ve velkých počtech vypláchnuty druhy ryb, které působí problémy obojživelníkům i dalším živočichům – okoun a střevlička. Musely tedy být provedeny již dvakrát výlovy s cílem odstranění těchto ryb. Po druhém výlovu, na podzim roku 2016, jsme zjistili velké množství bahna, naneseného do rybníka v důsledku výlovu jednoho z výše položených rybníků (již v létě byl patrný nadměrný obsah živin v rybníku). Proto bylo rozhodnuto o potřebě úplného vyletnění rybníka. Letnění rybníků je tradiční metoda, která se dlouhodobě používala pro odstraňování nadbytečných živin z rybničního ekosystému a nebylo výjimkou ponechání rybníka i několik let bez vody. Dnes se již od této metody upustilo a odstraňování živin se řeší vesměs pouze odbahňováním. Pokud by se však občas každý rybník letnil, je pravděpodobné, že řada z nich by odbahnění vůbec nepotřebovala.

V roce 2017 provedené letnění rybníka V Seči dolní zahrnovalo jak jeho ponechání téměř po celý rok bez vody, tak i vykosení celého dna a odstranění veškeré pokosené hmoty mimo lokalitu. Na podzim byl rybník zastaven a po napuštění na plnou hladinu jsme očekávali efekt letnění. A ten se dostavil – na jaře a v létě loňského roku zde byly tisíce pulců několika druhů obojživelníků i vodní ptáci. Rybník měl čistou, průhlednou vodu a většina litorálů byla porostlá vodní makrofytní vegetací.

Další péče

V předchozích letech jsme v okrajové části litorálu vyhloubili několik menších tůní, které by měly fungovat zejména v době poklesu hladiny vody v rybníku. Tento rok jsme mírně upravili potopený požerák, jehož technické provedení neumožňovalo dobré zastavení rybníka. Opravili jsme též pobořené historické loviště rybníka.

Velkou starost dělá hráz, která není v dobrém technickém stavu. To umožňuje bobrům, kteří se již před lety v celé kaskádě rybníků usadili, hrabat v ní své nory. V důsledku toho se situace ještě zhoršuje a dochází k propadům. Hráz rybníka V Seči dolní jsme museli mírně opravit již v roce 2016, avšak potřeba budou v dalších letech razantnější opravné zásahy.

Autor je předsedou Pozemkového spolku Mokřady. Kontakt – jarom.master@gmail.com

Rybník v době letnění.

FOTO: JAROMÍR MAŠTERA

Místo pro přírodu

Český svaz ochránců přírody

Za uplynulý půlrok bylo v Bílých Karpatech vykoupeno dalších 1,6 ha na Ščúrnici a také 0,7 ha přilehlých horských pastvin na jednom z nejkrásnějších bělokarpatských vrchů – Ploščinách, na Radnicku půl hektaru nové lokality – starého sadu zvaného Na Nebesích – a další půlhektar na Kamenci. O těchto i dalších lokalitách se více dozvíte na www.mistoproprirodu.cz.

Poděkování patří všem, kdo na konto veřejné sbírky Místo pro přírodu 9999922/0800 přispívají.

Brno – město bez glyfosátů

Chemická látka glyfosát je obsažena v přípravcích na odstraňování plevele. Mezinárodní agentura pro výzkum rakoviny (odborná složka Světové zdravotnické organizace WHO) ji ve své zprávě z roku 2015 označila za „pravděpodobně karcinogenní pro člověka“.

TEXT MOJMÍR VLAŠÍN

Pro hodnocení nebezpečnosti tohoto přípravku byl velmi důležitý verdikt soudu v San Francisku z roku 2018, podle kterého výrobce glyfosátového přípravku Rundup – firma Monsanto – musí zaplatit 289 milionů dolarů jako náhradu škody člověku, který umírá na rakovinu způsobenou glyfosátem. Společnost přitom použila řadu taktik využívaných tabákovým průmyslem – potlačovali a manipulovali vědeckou literaturu, obtěžovali a zastrašovali novináře a vědce. Verdikt poroty konstatoval, že úředníci společnosti Monsanto jednali se „zlým úmyslem“. Svědectví a důkazy předložené soudu prokázaly, že existovaly varovné signály o škodlivosti přípravku již počátkem osmdesátých let dvacátého století a během následujících let se zvyšovaly. Společnost však často prosazovala svou verzi vědeckých prací, které byly navrženy tak, aby se jevily jako nezávislé a tedy důvěryhodnější. Byly předloženy důkazy, které ukázaly, jak úzce spolupracovala firma Montsanto s úředníky Agentury pro ochranu životního prostředí, aby potlačili důkazy o škodlivosti.

Zbytky (rezidua) se běžně vyskytují ve vzorcích půdy, vzduchu, potravin a vody. Herbicidy na bázi glyfosátu jsou přesto stále široce používány po celém světě (zhruba 826 milionů kg ročně).

Dobrá praxe města Brno

Glyfosát se stále používá i při údržbě veřejných prostranství, chodníků a komunikací. Dodržení přísných pravidel pro jeho bezpečné používání je však na hojně využívaných veřejných prostranstvích prakticky nemožné. Pokud se glyfosát dostane do kontaktu s lidskou pokožkou, může být nebezpečný, a to zejména pro děti a těhotné ženy.

K užívání glyfosátu přitom existují bezpečné alternativy, například mechanické, tj. ruční odstranění, sekačky, rotační kartáče a brány, termické metody suché, tj. plamen, horký vzduch, infračervené záření, termické metody mokré, tj. horká voda, horká pára, horká pěna a kombinace těchto metod.

Veřejná zeleň města Brna nebo Správa hřbitovů tento přípravek nepoužívají již od roku 2017 a plevel likvidují mechanicky nebo za použití horké páry.

Evropská komise v prosinci 2017 prodloužila licenci na používání glyfosátu o pět let. Přesto v různých zemích EU se k vyloučení glyfosátu při údržbě ulic a městské zeleně přihlásily již desítky měst, jako například Norimberk nebo Stuttgart. Proto také Rada města Brna v červenci roku 2018 rozhodla o tom, že Brno se nejpozději do roku 2020 obejde zcela bez glyfosátu. Tím se stane prvním bezglyfosátovým městem v Česku. Rada vydala nařízení všem ředitelům příspěvkových organizací, zejména škol a nemocnic, aby ve svých areálech nahradili používání jedovatého glyfosátu jinými technologiemi údržby veřejných prostranství. Poněkud složitější to bylo u akciových společností sdružených v městském koncernu. Koncernová rada záležitost projednala a dala pokyn všem akciovým společnostem města, aby nejpozději do dvou let snížily používání glyfosátu na nulu (vypotřebují se již nakoupené zásoby). Ve všech výběrových řízeních na dodavatele prací na výsadbu a údržbu zeleně bude od roku 2019 vyloučení glyfosátu zakotveno. Vzhledem k tomu, že glyfosát patří dosud mezi povolené přípravky, použití na soukromých pozemcích v Brně bude i nadále možné. Přesto město Brno udělalo vše proto, aby veřejné plochy sloužící k rekreaci obyvatel nebyly zbytečně zatěžovány jedovatými látkami.

Autor je členem Komise ochrany přírody ÚVR ČSOP, v letech 2015–2018 byl předsedou Komise životního prostředí Rady města Brna. Kontakt – mojmir.vlasin@veronica.cz

Obnova luk regionální směsí osiv – jak na to

Máte rádi pohled na pestrobarevnou louku s poletujícími hejny motýlů? Jenže ve vašem okolí se už žádná taková nenachází? A na tom kusu půdy, který vlastníte, ale neužíváte, se střídá jen řepka s kukuřicí?

TEXT A **FOTO** IVANA JONGEPIEROVÁ

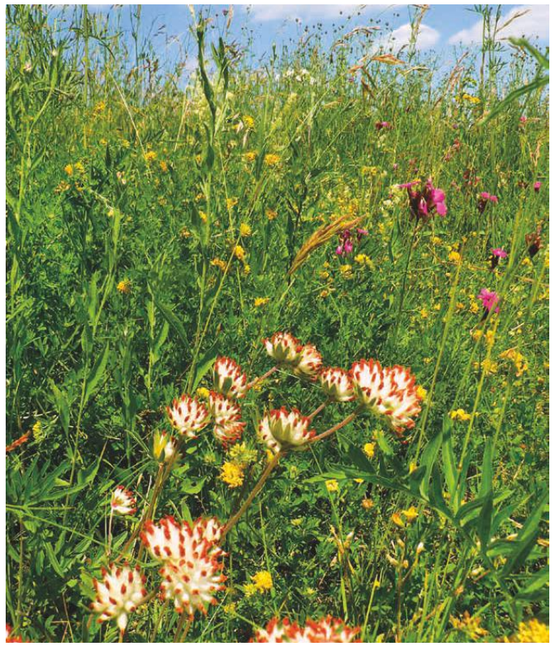

Prý se s tím nedá nic dělat... Na následujících řádcích bych vám chtěla ukázat, že obnovit květnatou louku sice vyžaduje určitou námahu, finance a čas, ale výsledek určitě stojí za to.

Spontánní sukcese

Úplně nejjednodušší je na vybraném místě současné orné půdy nedělat vůbec nic. Vlastně vše necháme na Přírodě, jen jí po pár letech usměrníme, aby nám místo louky nevznikl les. Obnovovanou plochu proto začneme jednou až dvakrát ročně kosit se shrabáním a odvozem biomasy. Tato metoda od nás vyžaduje notnou dávku trpělivosti, nejméně 15–20 let. A má jednu podmínku – v blízkém okolí by se měl nacházet alespoň malý zbytek zachovalého travního porostu, ze kterého se luční rostliny mohou na nově vznikající louku dostávat samovolně.

Nevěříte, že je to takto jednoduché? Tak se zkuste porozhlédnout po svém okolí. Určitě narazíte na starý lom, pískovnu, výsypku nebo i úhor. Na těchto stanovištích se člověk většinou na ozeleňování nepodílí, a přesto jsou pokryté řidší nebo hustší vegetací. (Některé výsypky jsou takzvaně technicky rekultivovány, ale to je téma na jiný článek.)

Zelené seno

Pokud se vám desítky let čekat nechce a navíc nemáte poblíž ani květnatou mez, můžete zkusit druhou nejjednodušší metodu, známou jako zelené seno. Opět potřebujete mít nějaký zdroj semen, tentokrát ale do vzdálenosti cca 20 km, aby převoz ještě byl finančně únosný. Samozřejmě je nutné, aby přírodní podmínky této lokality odpovídaly místu, které chceme obnovovat. Nemůžete očekávat, že vám druhy z vlhkomilné louky porostou na výslunném suchém stanovišti a naopak.

Zelené seno – odvoz posekané hmoty na cílovou lokalitu.

Dalším krokem je dohoda s vlastníkem či uživatelem této zdrojové lokality. Pak ji stačí pokosit ve vhodném termínu. Abychom zamezili vypadání semen, je třeba hmotu ihned odvézt na pole, které chcete změnit na louku, a toto zelené seno rozprostřít ve vrstvě 10 až 20 cm. Výhodou této metody je, že není potřeba žádná speciální technika a že i sklizená nezralá semena mohou následně dozrát v sušící se vrstvě.

A co je vhodný termín? Většina základních trav – ovsík vyvýšený na mezofilních a svěřep vzpřímený na suchých loukách – dozrává koncem června či začátkem července, takže jednorázovou sklizní v tomto termínu získáme především osivo trav. Většina bylin dozrává mnohem později, proto buď zvolíme kompromis, a to jednorázovou sklizeň koncem června, kdy většina travních semen však bude již vypadaná, nebo sklizeň postupnou ve dvou až třech termínech. V tom případě rozprostíráme biomasu na obnovovanou plochu v pásech. V daném roce již s touto plochou nic neděláme a čekáme, až semínka trav a bylin začnou klíčit. Ale co s tou vrstvou mulče? Nebojte se, ta se během podzimu a zimy rozloží. V prvních měsících má protierozní funkci a klíčícím semínkům poskytuje i určitou ochranu. V dalším roce obnovovaný porost pokosíme dle potřeby jednou až dvakrát. Raději volíme vyšší pokos, abychom nezničili klíčící semenáčky. S kosením bychom neměli příliš otálet, optimální doba je konec května až začátek června. Umožníme tím rozvoj bylin v otavách a vznikající porost bude květnatější. Takže nečekejte se sečí až po vysemenění bylin, tím byste pouze podpořili traviny.

Zatímco je tato metoda běžně používána v Německu i mnoha dalších evropských zemích, u nás se zatím moc nepoužívá. Její nevýhodou je, že je nutné převážet velké objemy biomasy, což limituje rozlohu obnovované plochy. Roli hraje i vzdálenost zdrojové plochy a nutnost okamžité návaznosti operací. Pole určené k zatravnění totiž musí být připravené již v červenci a nelze s obnovou čekat do podzimu, kdy na něm proběhne poslední sklizeň pěstované plodiny. Výhodou naopak je celkem jednoduché provedení běžnou zemědělskou technikou a vysoká efektivita sklizně. Přeneseme totiž i semena druhů, která by se jinými metodami získávala velmi obtížně.

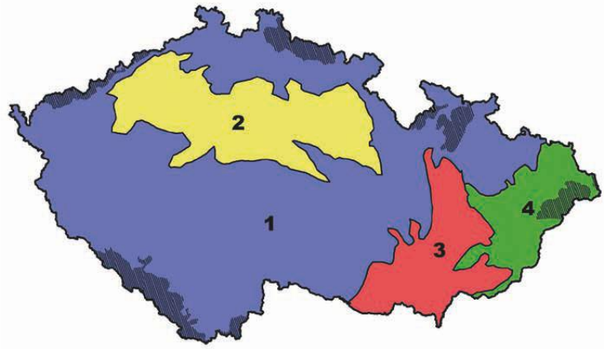

1. Pohoří Českého masivu a jejich podhůří.
2. Polabí a přilehlé teplé pahorkatiny.
3. Panonská nížina a přilehlé teplé pahorkatiny.
4. Karpatská pohoří a jejich podhůří.

Kombajnová sklizeň

Abychom se vyhnuli převozu velkých objemů biomasy, můžeme získat semena i kombajnovou sklizní. Výhodou této metody je, že vymlácená semena můžeme skladovat (i dva roky) a vysévat je tak v době, kdy je plocha určená k obnově k dispozici (plodiny jsou sklizeny). Nevýhodou je, že se semena některých druhů touto metodou nedají získat, protože jsou příliš drobná nebo rostliny jsou příliš nízké a nedají se kombajnem pokosit (například mateřídouška nebo černohlávek). Velkou limitací je i skutečnost, že kombajn nezvládá příliš svažitý a nerovný terén.

Kartáčová sklizeň

Tento problém lze vyřešit používáním kartáčového sklízeče, jehož dostupnost je přímo úměrná dostupnosti traktoru, který ho táhne. Navíc se dá pokos sklízet v několika termínech dle toho, jak semena postupně dozrávají. I v tomto případě ale sklizeň řady druhů, především bylin, není efektivní a tak ho lze doporučit především na sklizeň travin.

Zkušenosti s tímto strojem má ČSOP Bílé Karpaty od roku 2007, kdy ho začala používat na sklizeň travin místo kombajnu. Sestrojen byl dle vzoru získaného od firmy Emorsgate Seed Company z Velké Británie (zájemci se mohou podívat na video na www.youtube.com/watch?v=jzdnu8aT2_0).

Ruční sběr semen

Pokud si chcete vytvořit květnatou louku jen na několika metrech vaší zahrady, není nic snazšího, než při vycházkách do okolí sesbírat semínka lučních druhů na zbytcích mezí či luk a ta pak pohodit na hráběmi narušený trávník či na srovnanou ornou půdu.

Blíž přírodě – zatravnění Volavec

V roce 2016 byl na obecním pozemku obce Louka v lokalitě Volavec objeven zbytek lučního porostu s teplomilnou vegetací a několika chráněnými druhy rostlin (hlaváček jarní, kosatec trávovitý, hrachor chlumní). Pozemkovému spolku Čertoryje při ČSOP Bílé Karpaty se podařilo tento pozemek od obce pronajmout a obnovit zde pravidelné kosení. Vzhledem k tomu, že cenná plocha bezprostředně sousedila s polem, bylo s uživatelem sousedících pozemků domluveno vytvoření 22 m širokého ochranného pásma, které bylo v srpnu loňského roku v rámci programu NET4GAS Blíž přírodě zatravněno vlastní regionální směsí. Je předpoklad, že v dalších letech se do nově zatravněné plochy budou šířit i další druhy z původního lučního porostu.

Pěstování v matečných porostech

Máte-li však větší ambice a bylin budete potřebovat víc, než je možné ručně sesbírat přímo v přírodě, bude nutné získaná semena namnožit. V prvním roce proto sesbíráme na dosud zachovalých lokalitách semena po jednotlivých druzích. Původ semen by měl být přesně dokumentován. Je žádoucí provádět sběr semen z co největšího počtu jedinců z různých míst daného regionu, aby byla zachována genetická variabilita druhů, a v různých termínech. Poté jsou jednotlivé druhy samostatně množeny v matečných porostech běžnou zemědělskou technikou. Po sklizni matečných porostů mohou být semena zaseta na větší množitelské plochy.

Vzhledem k tomu, že kombajnem či vykartáčováním je možno relativně snadno získat osivo trav, je lepší tuto metodu náročnou na ruční práci ponechat jen na produkci osiva bylin. Samozřejmě nemá smysl pěstovat všechny luční druhy, ale jen základních 15–20. Vybereme ty běžnější, v kultuře dobře rostoucí; vždy je vhodné zařadit několik jetelovin a dalších nektarodárných druhů.

Jak regionální směs namíchat

Ze sklizených semen připravíme osevní směs. Měla by obsahovat 20–30 lučních druhů v poměru 85–90 % trav, 3–5 % jetelovin a 7–10 % dalších bylin (váhová procenta). Tento navržený poměr zohledňuje to, že získání osiva trav je jednodušší a podstatně levnější. Některé komerční firmy používají poměr obrácený, což zbytečně osevní směs prodražuje. V dalších letech se totiž při vhodné údržbě ustálí pokryvnost trav a bylin v poměru 60:40. Výběr druhů by měl odpovídat nejběžnějším druhům cílového společenstva. V prvních letech nemá vůbec smysl uvažovat o druzích vzácnějších, které mají vyšší nároky na podmínky stanoviště. Zpočátku se totiž musí snížit živiny v půdě, zlepšit její fyzikální vlastnosti i zvýšit podíl půdních organismů apod. Některé nevyseté luční druhy se mohou na obnovovanou lokalitu rozšířit samy pomocí větru nebo zvířat jako je spárkatá zvěř či třeba mravenci, uchycení dalších můžeme podpořit po zlepšení stavu lokality (po 10–15 letech) jejich cíleným výsevem.

Nezapomeňte, že v případě, že osivo nechystáme pro vlastní potřebu, ale máme v úmyslu ho prodat, je nutné respektovat zákony o osivu a provést jeho certifikaci.

Kolik, jak a kdy vysévat

Směs semen by měla být vyseta na povrch půdy (byliny potřebují klíčit na světle) a poté zválena do půdy. Výsevní množství se pohybuje kolem 2 g/m², což je 20 kg/ha. Lze použít i nižší výsevek, jen 10 kg/ha, v tom případě ale bude porost v prvních letech řidší. Použít vyšší výsevek lze na lokalitách, které je nutné rychle stabilizovat z důvodu zamezení eroze. V tomto případě ale vyšší zastoupení semen trav může konkurenčně omezit rozvoj bylin.

Jarní výsev lze provést v období od března do května. V sušších oblastech s vysokým nebezpečím vysychání by se nemělo vysévat od června do září, pokud nejsou vysetá semena chráněna, např. vrstvou mulče. Zejména v oblastech s kontinentálním podnebím je nejlepší dobou pro výsev planě rostoucích rostlin podzim.

Následná údržba

Během vegetační sezóny musíme počítat s jednou až dvěma sečemi dle vývoje zasetého porostu. V případě podzimního výsevu dochází k první seči obvykle dříve než v případě výsevu jarního (mnohdy stačí jedna seč až koncem léta). Pokos by měl být vyšší, aby nedošlo k poškození klíčících semenáčků. V závislosti na vývoji porostu se může druhým nebo třetím rokem začít s běžnou údržbou. Tou může být jedna nebo dvě seče, velmi vhodné je po cca 5 letech kombinování seče s občasnou pastvou otav. Pro zvýšení pokryvnosti bylin je nutné v prvních letech provést seč již koncem května, do cca 10. června.

Proč je problém si regionální směs koupit?

Zřejmě vás už při čtení tohoto textu napadlo, k čemu je dobré takové rozepisování různých metod. Vždyť stačí zajít do obchodu nebo se porozhlédnout po internetu. A to je

Míchání semen.

právě ten problém. V České republice se regionální směsi neprodávají. Firma Planta Naturalis z Markvartic má sice bohatý sortiment planých druhů a nabízí různé směsi jako Česká květnice, Horská louka, Kopretinová louka, Louka pro motýly, Slunná stráňka apod., ale tyto směsi nerespektují regionalitu, fytogeografické rozšíření a mnohdy ani ekologické nároky nabízených druhů.

A k čemu že je regionalita dobrá?

V posledních letech díky novým vědeckým metodám probíhá intenzivní průzkum genetické variability rostlin. Zjistilo se, že variabilita v rámci jednotlivých druhů je podstatně větší, než jsme si donedávna mysleli. V jednotlivých regionech se tak jeden druh může lišit například dobou klíčení, dobou květu, odolností vůči chorobám a býložravcům aj. Když se používá v regionu nepůvodní osivo, může dojít k zavlékání cizích genotypů, které nejsou přizpůsobeny daným podmínkám prostředí tolik jako místní typy, nebo dokonce zavlečení zcela nepůvodních druhů či odrůd. Vnesené genotypy se totiž kříží s původními a mohou tak rozšiřovat regionálně méně vhodné geny a „zřeďovat“ původní genetickou pestrost a odolnost populace. Takové genetické degradaci přírodních populací by se proto mělo zabránit používáním místních genotypů.

K širšímu používání regionálních směsí v projektech financovaných ochranou přírody by pak měl přispět Standard SPPKD02001:2014 Obnova travních porostů s využitím regionálních směsí osiv, iniciovaný AOPK ČR. Jsou v něm definovány postupy pro navrhování směsí, získávání semenného materiálu a způsoby zatravnění za účelem tvorby přírodě blízkých ekosystémů, stanovišť pro rostliny i živočichy, zachování místních genetických zdrojů a obecného zvýšení biodiverzity a diverzity krajiny.

Po vzoru a v návaznosti na oblasti původu v Německu a Rakousku v něm byla zpracována mapka rozdělení České republiky na 4 regionální oblasti (minimum, které by mělo být respektováno; viz obrázek). Vymezení oblastí vychází převážně z hranic fytogeografických okresů s důrazem na teplé oblasti, protože na horách nelze předpokládat příliš častou obnovu luk, zvláště ne na orné půdě.

Nesmíme zapomenout také na to, že regionální travinobylinné směsi semen jsou druhově bohatší a mají vyšší zastoupení bylin. Biologická hodnota takových travních porostů je pak ve srovnání s travními porosty osetými komerčními směsmi semen mnohem větší, neboť diverzita bylin umožňuje také větší diverzitu živočichů, kteří jsou na ně potravně či jinak vázáni. Mezi bylinami jsou navíc mnohé léčivé druhy, které zvyšují dietetické vlastnosti píce.

Kde regionální osivo používat?

Regionální travinobylinné směsi by měly být rozhodně používány v chráněných územích, jakými jsou např. národní parky, chráněné krajinné oblasti nebo těsné okolí přírodních rezervací či přírodních památek. Zde totiž hrozí riziko, že se použitím komerční směsi zavleče do chráněného území nepůvodní druh.

Použití regionálních směsí je však vhodné i mimo tyto oblasti; všude tam, kde není cílem vysoká produkce, ale jsou upřednostněny jiné funkce, jako například protierozní opatření či zvýšení biodiverzity.

Výsev regionální směsi.

Kde už to funguje

V Bílých Karpatech je regionální druhově bohatá směs trav a bylin používána od roku 1999. Iniciátorem jejího vytvoření byla ČSOP Bílé Karpaty ve spolupráci se Správou CHKO Bílé Karpaty a Výzkumnou stanicí travinářství Zubří. Doposud bylo touto směsí zatravněno více než 600 hektarů orné půdy. Zkušenosti z přípravy osiva i následného vývoje takto zatravněných lokalit jsou stručně prezentovány v tomto článku, podrobnější informace mohou zájemci nalézt na **http://csop.bilekarpaty.cz/pece-o-krajinu/obnova-luk-v-bilych-karpatech/m20**.

V několika dalších oblastech se použití regionálních směsí připravuje nebo začíná využívat z iniciativy dalších nevládních organizací (Litovelské Pomoraví, Karlovarsko) nebo i komerčních firem (např. Agrostis Rousínov připravuje regionální směs pro CHKO Moravský kras a NP Podyjí).

Monitoring

V dalších letech po vysetí směsi je vhodné sledovat vývoj porostu. Je důležité vědět nejenom to, zda se uplatnily všechny vyseté druhy, ale i to jak probíhá následná kolonizace dalšími lučními druhy z okolí, a to nejen rostlin, ale i hmyzu a jiných bezobratlých.

O směřování dalšího vývoje vysetého porostu rozhodují především místní podmínky a údržba. Ve vlhkém prostředí, na hlubokých úrodných půdách a při pozdní seči je podporován vývoj trav. Byliny jsou naopak zvýhodněny na místech suchých a živinami chudých a při seči časné do začátku června.

Závěr

Přála bych si, aby se výše uvedené informace a návody staly inspirací pro ty, kterým není lhostejný vzhled krajiny, ve které žijí. Tak se prosím přestaňte vymlouvat, že to nejde, že žádné regionální osivo není k dispozici, že... Prosím zkuste to aspoň na pár metrech!

Autorka je předsedkyní ČSOP Bílé Karpaty.
Kontakt – csop@bilekarpaty.cz

FOTO: ZUZANA HÝBLOVÁ

Vodní nádrž Přehrada Přečín – proč nepřijít o krásný kout Orlických hor

V polovině roku 2015 jsem v médiích zaznamenal pozoruhodnou zprávu – Vláda počítá s vybudováním nových přehrad. Jednou z uvedených lokalit byla i lokalita Přečín na řece Zdobnici v Orlických horách. Přehradou chtěla Vláda ČR bojovat proti suchu a zajistit dostatek pitné vody pro Hradecko a Pardubicko.

FOTO: ZUZANA HÝBLOVÁ

Ropucha obecná.

TEXT MARTIN HANOUSEK

Zpráva mě jako krajinného ekologa poměrně vyděsila a začal jsem urychleně hledat podrobnosti. Pokusím se s Vámi podělit o pár informací.

Jak se někde může objevit záměr vodní nádrže?

Možná si někteří vzpomenete, že v roce 2006 přišlo Ministerstvo zemědělství s plánovacím dokumentem Plán hlavních povodí ČR, jehož součástí bylo vymezení 205 lokalit pro stavbu vodních nádrží. Toto vyvolalo velký rozruch mezi ochránci přírody i odpor mezi starosty obcí. Vznikla mj. iniciativa Stop přehradě! Na základě masivního odporu byl Plán hlavních povodí stažen a seznam lokalit pro přehrady byl vyřazen. V dalších letech Ministerstvo zemědělství přišlo s tzv. Generelem lokalit vhodných pro akumulaci povrchových vod (Generel LAPV). Dokument připomínkovalo Ministerstvo životního prostředí. Osobně jsem – tehdy jako zaměstnanec Agentury ochrany přírody a krajiny ČR – psal hodnocení k vhodnosti a environmentálním rizikům daných lokalit pro případné nádrže. Ne všechny námitky byly MZe akceptovány; mj. požadavek na vyřazení lokality Zdobnice – Přečín. Výsledkem jednání ke Generelu (září 2011) byla redukce počtu lokalit na 65 a především deklarování toho, že se nejedná o seznam přehrad, ale územně chráněných území, kde by nádrž mohla být postavena v případě potřeby za 50-100 let a jedině až po vyčerpání všech jiných šetrnějších adaptačních opatření. Tento ministry podepsaný slib i samotný Generel LAPV byl porušen už v roce 2015 mj. přípravou nádrže Přečín.

U výběru vhodných lokalit do Generelu vidím dva zásadní problémy. Hodnotily se pouze historicky uvažované lokality, často z plánů přes sto let starých, kdy nikomu nezáleželo na jejich přírodních hodnotách. A ještě zásadnější je to, že Generel LAPV nebyl posouzen v procesu posouzení koncepcí na životní prostředí (tzv. SEA), ačkoliv je to závazný a zjevně koncepční dokument. Je možné mít různé názory, ale můj osobní je ten, že lze pochybovat o legálnosti takové koncepce (mj. závazné pro Zásady územního rozvoje a tím i územní plány obcí).

Cenné údolí Zdobnice – místo pro přehradu?

V Generelu LAPV se můžete dočíst, že do seznamu lokalit byly vybrány jen ty *„bez vážných a zjevných střetů s významnými zájmy ochrany přírody a krajiny“*. Přesně toto u lokality Zdobnice – Přečín splněno nebylo (a nejen u ní). Údolí a řeka Zdobnice patří k nejkrásnějším a nejcennějším částem CHKO Orlické hory a je také součástí I. zóny ochrany CHKO. Záměr přehrady by zlikvidoval i zásadní část Evropsky významné lokality CZ0520604 Zdobnice – Říčka, kde jsou chráněny mj. cenné lesní biotopy. Suťové lesy jsou dokonce prioritními stanovišti dle Směrnice o stanovištích a mají zvláštní význam pro Evropská společenství vzhledem k podílu jejich přirozeného výskytu na území ES. Přítomnost prioritních stanovišť je také velmi závažnou nadnárodní překážkou pro realizaci přehrady, kdy by skutečně měly být vyčerpány všechny přírodě bližší alternativy přehrady. Dá se shrnout, že byste pro umístění přehrady z pohledu ochrany přírody těžko hledali méně vhodnou lokalitu, než je ta v údolí Zdobnice.

Skutečně malý rybník?

Uvedení záměru na stavbu přehrad (Vlachovice, Šenov, Senomaty, Přečín) ze strany Ministerstva zemědělství bylo mediálně dost zavádějící a opakovaně bylo prezentováno, že se nejedná o velké přehrady. Ministr zemědělství Marian Jurečka v tiskové zprávě MZe například uvedl: *„Je třeba zdůraznit, že nejde o klasické přehrady, ale o malé vodní nádrže, takže jejich rozsah a velikost dosahuje velikosti středně velkého rybníka.“*

Že se nejedná o něco velikosti rybníka lze vyvrátit už jediným parametrem. Výška plánované klenbové hráze nádrže Přečín byla totiž navržena na 79 m! V České republice by byly vyšší hráze jen nádrží Dalešice a Orlíku. Délka hráze by byla cca 330 m, zábor pozemků cca 200 ha (z toho kácení lesa cca 80 ha), plocha vodní hladiny zátopy cca 82 ha a objem nádrže 17,1 mil m^3. A důležité číslo je odběr pitné vody 400 l/s. Finanční náklady cca 11 miliard Kč.

FOTO: TOMÁŠ BERG

FOTO: ZUZANA HÝBLOVÁ

V plánované zátopě je hned několik bledulových polí.

Potřebujeme a chceme přehradu Přečín?

Zvláštní je, že návrh na stavbu přehrady nešel z požadavků a potřeb regionu. Za několik let se mi nikdy nepodařilo zjistit, kdo a na základě jakých kritérií konkrétně vybral zrovna vodní nádrž Přečín. O paradoxnosti situace vypovídá i to, že po oznámení Ministerstva zemědělství o potřebě stavby přehrady reagovala například hradecká společnost Vodovody a kanalizace Hradec Králové, že návrh považuje za *populistický čin* a *pouhé gesto, aby se vidělo, jak se vláda stará*. Tedy impuls ke stavbě přehrady nešel od toho, kdo vodu potřebuje a měl by ji odebírat. Proti stavbě se také postavili místní starostové, především pak Zdobnice a Rokytnice v Orlických horách. A místní občané podpoření lidmi z širšího regionu. I já jsem osobně spojil lidi v iniciativě Stop Přečín! Vytvořili jsme petici proti stavbě přehrady, účastnili jsme se debat v lokalitě a snažili se s řadou odborníků hledat alternativní řešení. A ona samozřejmě existují. Ačkoliv výsledek studie proveditelnosti uvádí, že je *„VD Přečín jediným efektivním adaptačním opatřením pro snižování dopadů klimatické změny na hydrologickou bilanci v regionu východních Čech“*. Což rozhodně není.

Jaké jsou alternativy?

Přehrada Přečín by měla své výhody i nevýhody. Jednou z výhod je to, že by skutečně byla schopná dodávat

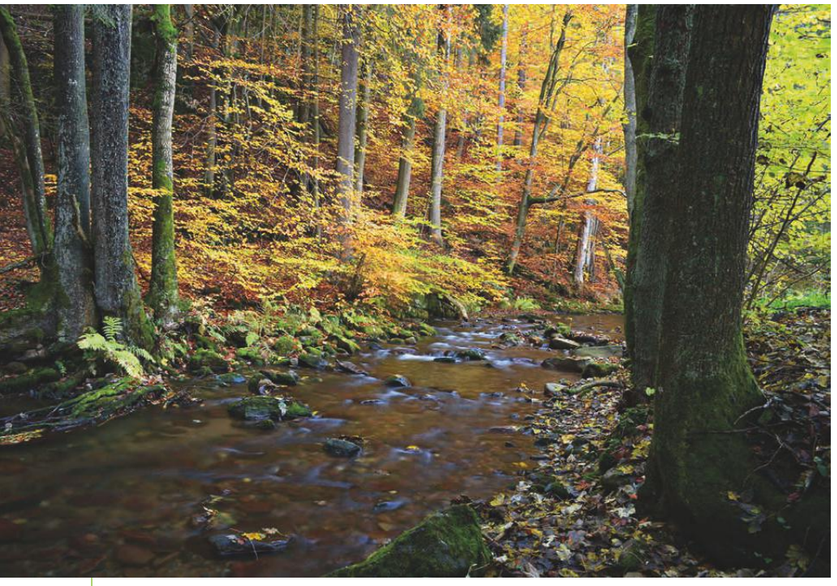

FOTO: ZUZANA HÝBLOVÁ

Malebné údolí Zdobnice se starými bučinami by zmizelo pod hladinou přehrady.

cca 400 l/s pitné vody. Nevýhody však převažují. Pokud odhlédneme od zásadních environmentálně devastačních vlivů přehrady, tak nevýhody má i technické a realizační. Například k dovedení této vody na Hradecko a Pardubicko by bylo potřeba postavit nový cca 100 km dlouhý přivaděč vody. Ale i jiné alternativní zdroje pitné vody máme v menší vzdálenosti.

Alternativy by se daly shrnout do následujících bodů: 1) pečujme o stávající zdroje pitné vody, 2) propojme a opravme vodovody, 3) využijme rezervy na současných přehradách, 4) revitalizujme toky a zadržujme vodu v krajině a 5) podporujme úspory vody legislativně, organizačně...

Východní Čechy mají štěstí, že mají dobré geologické podloží s významnými zdroji podzemní vody – Polická pánev, Podorlická křída, Vysokomýtská synklinála aj. Pokud budeme o tyto zdroje dobře pečovat, tak nám budou poskytovat dostatek pitné vody a přehradu Pěčín nebudeme nikdy potřebovat. Bohužel ochrana těchto zdrojů je v naprosto tristním stavu a příslušná ministerstva a úřady by tomuto měly věnovat péči spíše, než ztrácet čas přípravou přehrady. Rezervy v současných zdrojích jsou stovky litrů za sekundu (především ve Vysokomýtské synklinále).

Zajímavé jsou také rezervy na existujících přehradách. Spotřeba vody od roku 1989 poklesla o cca 50 %. A byly sníženy odběry i z již postavených přehrad. Na existujících přehradách Seč, Křižanovice a Hamry bude i v případě klimatické změny nevyužita rezerva cca 170 l/s!

Možnou alternativou je i existující přehrada Pastviny, která přes částečné rekreační využití má velmi kvalitní vodu. U této přehrady by bylo třeba upravit funkci (potlačit celkem nevýznamné energetické využití). Z Pastvin by bylo možné odebírat cca 200 l/s.

Historie

Historie přehrady sahá až do roku 1902. Přehrada Pěčín (ve velké variantě) měla dokonce územní rozhodnutí v roce 1985; po společenských změnách nebyl záměr realizován a v roce 1991 územní rozhodnutí pozbylo platnost.

Vizualizace plánované přehrady a řadu dalších informací najdete na webových stránkách www.stoppecin.cz.

Vodárenský podnik VAK Hradec Králové také v roce 2015 zprovoznil plnohodnotný zdroj zásadní rekonstrukcí úpravny na odběr vody z Orlice (cca 90 l/s odebíráno a technicky možno využívat až 150 l/s). Stále také existují rezervy v úspoře spotřeby pitné vody (částečně dané i očekávaným demografickým vývojem).

Poctivě hledejme přírodě citlivější opatření

Zásobování pitnou vodou je a bude klíčovým tématem, kterému v současné době klimatických změn musí společnost věnovat zásadní pozornost. Celý příběh vodní nádrže Zdobnice – Pěčín ukazuje, jak bychom k řešením přistupovat neměli. Jsme v 21. století a měli bychom fungovat i v duchu moderní evropské legislativy v oblasti plánování péče o vody, která respektuje hodnoty ochrany přírody a krajiny. Klade důraz na zachování a zlepšení stavu vodních útvarů i v jejich morfologickém a ekologickém stavu. Vždy bychom měli vyčerpat všechna přírodě bližší řešení (včetně řady technických opatření), než se rozhodneme stavět přehrady. Některá místa jsou pak tak jedinečná a cenná, že bychom je měli navždy z úvah o stavbě přehrad vypustit. Zdobnice – Pěčín je jedním z těchto míst.

Tlak občanů pomocí petice, starostů, některých zastupitelů, ale i argumenty několika osvícených odborníků na vodohospodářství a hydrogeologii pomohly prozatím další přípravu přehrady Pěčín zastavit. Za zpracování a ověření alternativních řešení si zaslouží dík odborníci z Výzkumného ústavu vodohospodářského TGM i ti z Ministerstva životního prostředí, kteří ověření alternativ zadali. Byly to klíčové podklady, na kterých stálo zamítavé stanovisko MŽP pro Vládu ČR.

Snad se jednou podaří tuto přehradu z Generelu a jiných dokumentů definitivně vymazat. A snad se naopak podaří realizovat opatření respektující hodnotu krajiny a přírodních krás.

Autor je krajinný ekolog; člen ČSOP Jaro Jaroměř, zastupitel Královéhradeckého kraje a náměstek primátora města Hradec Králové. Kontakt – ceskesrdce@seznam.cz

200 km alejí na Podblanicku

FOTO: ARCHIV ČSOP VLAŠIM

Kraj pod Blaníkem se vždy vyznačoval pestrou mozaikou lesů, polí a luk. A tím vším procházely cesty lemované alejemi. Bohužel, ani v našem kraji jsme se neubránili kolektivizaci a s ní spojené homogenizaci krajiny, umocněné současným necitlivým průmyslovým stylem zemědělského hospodaření. Přesto se zde podařilo během 20 let do krajiny navrátit více jak 200 km ovocných a listnatých alejí. Což je od dob Marie Terezie asi největší počin v rámci výsadeb zeleně v krajině na jednom místě.

TEXT KAREL KŘÍŽ

V devadesátých letech jsme se jako účastníci správních řízení stále častěji setkávali s tlakem správců komunikací a policie na odstranění stromů u silnic. Magické sousloví „pevná překážka v silničním provozu“ se jako důvod kácení objevovalo pravidelně a aleje podél silnic pomalu ale jistě mizely. Rozhodli jsme se tedy, že co nedokážeme ubránit u silnic, pokusíme se do krajiny dostat podél polních cest a místních komunikací. Těch se v krajině zachovalo místy ještě dost a velká část z nich byla v té době zcela bez jakékoliv zeleně. K tomu jsme ale potřebovali silného partnera nebo spíše partnery.

Spolupráce s obcemi je základ

Tak jako u všeho, co chceme dnes dělat v krajině, je základem úspěchu spolupráce s vlastníkem. Bez jeho souhlasu se nedá dělat nic. Většinu lokálních silniček a cest, tedy míst pro aleje určených, vlastní obce. Takže spolupráce s nimi pro nás byla vždy klíčová. – Samozřejmě hodně záleží na starostovi (starostce) jako hlavním představiteli dané obce. Pokud se je ale podaří nadchnout, je napůl vyhráno. Za více jak 20 let obnovy alejí jsme spolupracovali se 70 obcemi Podblanicka, tedy vlastně skoro se všemi kolem nás. A až na výjimky to byla vždy dobrá, vzájemně užitečná spolupráce. A často se na ni podařilo navázat i v dalších směrech, jako třeba obnovou zeleně v obci, vybudováním tůní na obecních loukách apod. Samozřejmě, že zpočátku na nás ne každý pohlížel s úplnou důvěrou, ale postupně s přibývajícím časem a novými alejemi už místní přicházeli sami s nápady na obnovu dalších alejí či remízů.

Jak postupovat

Každý z nás zná krajinu ve svém okolí. Málokdo si ale uvědomuje, že ji ještě před 40-50 lety protínala daleko hustší síť cest. Souvisela s hospodařením na menších celcích, kdy se každý musel ke svému políčku dostat. A kupodivu, tyhle cesty sice rozoraly silné stroje, ale v katastrálních mapách existují dál, mají svá parcelní čísla a vlastníky – většinou obce. A mnohdy, ačkoliv jsou součástí orné půdy, je nemají zde hospodařící subjekty v pronájmu, jako ostatní okolní parcely. Takže odpadá i proces výpovědi z nájmu.

Udělat si celkový přehled o původní cestní síti je tak poměrně jednoduché. Stačí se podívat na portál Českého úřa-

du zeměměřičského a katastrálního www.cuzk.cz. Tady jsou k dispozici katastrální mapy, které lze pro lepší představu překrýt i leteckým snímkem a stránky umožňují i identifikaci vlastníka. Takže najednou k několika málo cestám přibude mnoho nových – zapomenutých.

Řada původních cest dnes v krajině chybí nejen z důvodu krajinotvorného či jako prvek zmírňující erozi, ale rovněž jako prvek umožňující přístup do krajiny. A to pociťují i zmiňované obce. Takže naše argumenty při jednáních byly vždy tyto a) cesty umožní vám a vašim občanům získat přístup do krajiny, dostat se k vašim pozemkům (obce vlastní lesy a další pozemky) a snadněji je obhospodařovat, b) pokud vedou po vrstevnici, slouží jako protierozní prvek, c) krajina obřích polí není zrovna oku lahodící a cesty a aleje podél nich ji jednoznačně zpestří – nemluvě o užitku z dozrávajícího ovoce.

Co a jak sázet

Tady jsme vždy ponechávali výběr na místních. Naše slovo bylo pouze poradní.

Přihlédnout je třeba stejně jako u ostatních výsadeb k expozici, nadmořské výšce atp. Důležité je ale také zachovat průjezdnost cesty pro zemědělské stroje. Většina polních cest má šíři 3-5 m, takže bývá lepší zvolit jednostrannou

FOTO: ARCHIV ČSOP VLAŠIM

alej a přemýšlet o tom, jak velké budou stromy, až vyrostou. Celkově lze říci, že z těch cca 30 tisíc stromů, co jsme za ta léta do alejí vysadili, byly 2/3 ovocných a 1/3 listnáčů.

Co se týká velikosti sazenic, neměly by přesáhnout cca 2 m výšky. Velké alejové stromy mají sice okamžitý vizuální efekt, ale v krajině se nedají tzv. uzalívat. A navíc, za 10 let nikdo nepozná rozdíl, protože je menší lehce dorostou.

Ovocné stromy jsme sázeli vždy jako prostokořenné (na lepší udržení vláhy jsme kořeny smáčeli v hydrogelu), listnaté s balem. U ovocných stromů je třeba používat pouze vysokokmeny, které zajistí podjezdnost (podchodnost) aleje a mají také mnohem větší životnost. Výhodou (často i podmínkou v rámci dotačních titulů) je použití starých odrůd – řada školek je dnes již znovu nabízí. Stromy jsou pak daleko odolnější než moderní odrůdy.

FOTO: ARCHIV ČSOP VLAŠIM

Nutná je samozřejmě ochrana kmene proti poškození přemnoženou spárkatou zvěří. Především v oblastech s výskytem daňků se musí počítat s důkladnou ochranou stromků. Nepostačí zde např. plastové ochrany kmene, ale musí se použít pletivo či kombinace obojího.

Bez následné péče to nejde

Nová zeleň v krajině je oku lahodící věc, je to ale také starost o její přežití. Především pravidelná zálivka v prvních letech po výsadbě je klíčová. Bez ní se v dnešních suchých letech nedají aleje téměř udržet. Není to však věc limitující či nemožná.

Je třeba na to myslet od samého začátku a vysadit vždy pouze tolik, o kolik se dokážeme postarat. A protože většina obcí nemá žádné technické služby, přicházejí mnohdy na řadu místní spolky jako třeba hasiči, myslivci atp.

Druhým limitujícím faktorem kromě sucha je přemnožená spárkatá zvěř. Nutná je tedy pravidelná kontrola – hlavně na podzim a v zimě.

Po několika letech pak přijde na řadu střih či výchovný řez, zajištění podjezdné (podchodné) výšky atd. Ale u ovocných alejí také první úroda a celková radost z toho, jak stromy krásně rostou.

Finance

Jako vždy a ve všem jsou na prvním místě finance. Obnova alejí sice nestojí žádné astronomické sumy, kilometr se dá pořídit mezi 50–100 tisíci korun, ale přesto je pochopitelné, že obce mají i jiné priority. Voda, kanalizace, veřejné osvětlení, rozbité komunikace, to vše ubírá z obecních rozpočtů nemalé sumy, a proto je důležité, že stát i evropská unie nabízí řadu dotačních titulů, ze kterých lze na tuto činnost čerpat.

Asi nejdůležitějším je Program péče o krajinu Ministerstva životního prostředí. Lze zde čerpat finance do 250 tisíc korun, což je ve většině případů dostačující částka. Podání žádosti je jednoduché, v papírové podobě na jednoduchém formuláři, k tomu se přiloží stručná, ale přehledná dokumentace s rozpočtem. Lze požádat až o 100 % nákladů. Z naší zkušenosti ale doporučujeme, aby se žadatel (vždy jsme se snažili, aby byly žadatelem obce, nikoliv naše organizace) podílel alespoň cca 10 %. Lépe si tak uvědomí, že mu něco nespadlo jen tak zadarmo do klína a projeví se to i na následné péči. K tomuto jsme dospěli hned v prvních letech, kdy jsme obcím pomáhali s žádostmi a držíme se této praxe celou dobu.

Dalším zásadním programem je Program obnovy přirozených funkcí krajiny, rovněž MŽP. Jeho administrace je sice o něco náročnější, ale přesto se zvládnout dá. Jedná se opět o dotační titul určený na projekty do 250 tisíc korun. Výhodou obou výše zmíněných programů je kromě jejich malé administrativní náročnosti také okamžitý efekt. Peníze obdrží žadatel ještě v témže roce a do konce roku je musí utratit. Takže na jaře požádám a na podzim mám vysazeno. Další výhodou je, že odpadají drahá a složitá výběrová řízení, při kterých není nikdy jisté, zda výsledná firma zakázku tzv. nepodsekla a nebude se snažit následně ušetřit na kvalitě sazenic či hledat v projektu chyby a žádat vícepráce. Nevýhodou je, že z nich nelze hradit projektovou dokumentaci ani následnou péči.

Pokud se jedná o větší záměry, lze požádat z Operačního programu Životní prostředí, který administruje Státní fond životního prostředí ČR. Je třeba ale počítat s tím, že žadatele bude čekat velmi složitá a byrokracií dlážděná cesta. Žádost se navíc podává elektronicky v programu IKSP 14+, jehož prostředí bohužel není vůbec uživatelsky přívětivé. Další nevýhodou je povinnost výběru dodavatele prostřednictvím výběrového řízení. Navíc je třeba počítat s tím, že administrace a překonání všech byrokratických nástrah trvá od podání žádosti minimálně jeden rok. Na druhou stranu, výhodou tohoto dotačního titulu je možnost uplatnění části nákladů na projektovou dokumentaci, zpracování žádosti o dotaci či technický dozor. Další výhodou je možnost financování prvních let následné péče. V rámci OPŽP se tak vyplatí žádat o projekty spíše v řádech miliónů než statisíců.

U všech výše zmíněných dotačních titulů doporučujeme obrátit se předem (v rámci záměru) na pracovníky Agentury ochrany přírody a krajiny, kteří nám vždy ochotně poradili a pomohli k úspěšnému zajištění dotace.

Výsadba dvoustého kilometru – happening starostů

Začalo to v roce 1998 a po 20 letech se podařilo dosáhnout dvoustého kilometru. Není to jen úspěch naší základní organizace, ale především výsledek dlouholeté spolupráce a partnerství. A to bylo také vidět při slavnostní výsadbě dvoustého kilometru. Obci Ratměřice, kde se památeční lipová alej 19. října 2018 sázela, ten den vévodily starostky a starostové z celého Podblanicka s rýči, palicemi, konvemi. A bylo na nich vidět, že si výsadbu vyloženě užívají. Důstojnost celé akci dodala i přítomnost hejtmanky Středočeského kraje Jaroslavy Pokorné Jermanové a ministra životního prostředí Richarda Brabce. Alej přítomní nazvali zcela jednoduše – Starostenská. Díky tedy všem, kteří mají na našem společném úspěchu podíl.

Autor je jednatelem ČSOP Vlašim.
Kontakt – karel.kriz@csop.cz

FOTO: ARCHIV ČSOP VLAŠIM

KRAJINA A LIDÉ

FOTO: JAN MORAVEC

O hlavatých vrbách

TEXT JAN MORAVEC

Na podzim při „otvírání“ Hatěné cesty v rámci projektu Blíž přírodě mluvil Ivan Bartoš nejen o této pozoruhodné památce, ale i o hlavatých vrbách v Poodří. Není divu; jedna skutečně úctyhodná stojí na břehu Odry hned nad Hatěnou cestou. Tehdy mě napadlo, že by to bylo pěkné téma do Krásy našeho domova. A tak jsem se vydal na jaře do Poodří znovu, vyzvědět o této problematice více.

S Ivanem Bartošem a Petrem Libosvárem jsme se sešli nedaleko Bernartic. Podél toho času bezvodé strouhy v polích se tu táhne řada desítek stromů. Některé jsou čerstvě ořezané, některé již s bohatou korunou prutů. A mezi tím tu a tam dvoumetrový tlustý vrbový kůl, jako by tu někdo stavěl ohradu.

Ohlédnutí do minulosti

Hlavaté vrby jsou významným krajinným fenoménem. V minulosti se táhly podél vodních toků ve stovkách kilometrů. Proč se vlastně vrby v minulosti seřezávaly na hlavu? Jako snadno dostupný zdroj dřeva, prozrazuje Ivan Bartoš. I když mají vrby měkké dřevo, byly jeho ideálním zdrojem. Vrba roste rychle a vrbové výhony jsou dlouhé, takže z jedné větve bylo hodně polínek, a na jednom kmeni je těch výhonů spousta. Když vzal hospodář žebřík a vrbu ve správný čas ořezal, optimálně při průměru kolem 10 centimetrů, což odpovídalo obmýtí zhruba 5–7 let, měl naráz fůru polen, akorát tak do sporáku, ani je nemusel štípat. A ty nejtenčí části se použily jako krmení či podestýlka pro dobytek; zužitkovalo se všechno.

Rašící očka vrby bílé.

FOTO: JAN MORAVEC

„A co proutí na košíkářské výrobky?“ ptám se. „Nene, na proutí byly úplně jiné vrby,“ ujišťuje mě Ivan. „Hlavaté jsou takřka výhradně vrby bílé, protože rychle přirůstají. Na proutí se pěstovaly vrby košíkářské v takzvaných prutovnách, tedy speciálních plochách, dnes bychom řekli plantážích.“ A krom toho se pěstovaly i vrby „včelařské“, takové, co kvetou brzy na jaře a sloužily tedy včelstvům jako první potrava. Tady, v regionu Poodří, to byl zejména kříženec zvaný Kocanka. Ani ty se nehlavatily; nemělo to žádný význam a staří obyvatelé vsí obvykle zbytečné věci nedělali.

Ještě v polovině 20 stol. se běžně hlavatilo. Opuštění od této metody souviselo určitě se změnou života na vesnici, s kolektivizací, s dostupností mnohem snadnějšího topení. Ale i s rozšiřujícím se povědomím, že stromy „zaslouží ochranu“; ořezávání se najednou stalo nežádoucí činností, mnohými považované za zakázanou. Někde tento přístup přetrvává dodnes, a to i mezi úředníky orgánů ochrany přírody, i když dnes je již zcela jasné, že bez pravidelného ořezu se hlavaté vrby rozlamují a zanikají. Členové ČSOP Studénka například narazili na postoj orgánu ochrany přírody, že ošetření hlavatých vrb je negativním zásahem do významného krajinného prvku a potřebují k němu tudíž závazné stanovisko.

Jak ošetřovat hlavaté vrby

„Pravidelný ořez vrb vesměs není problém, zvládl to ruční pilkou každý chalupník. Když se však nechá „hlava“ přerůst, jde o činnost velmi rizikovou,“ vysvětluje Petr. Vrba je velmi specifická v tom, že ráda praská. Obzvláště v předjaří, když je plná mízy. A když se rozštípne, klidně půlka větve během řezání odskočí a může člověka velmi vážně zranit. Proto je třeba provádět ořez v mimovegetační době. A vždy je nutné hlídat si, že při ořezu stojíte z boku, ne v prostoru, kam odštípnutá část „vystřelí“.

Při ořezu starých hlavatých vrb v Poodří narazili však členové ČSOP Studénka ještě na jeden problém, a tím byly obavy orgánů ochrany přírody, že by ve starých stromech mohli zimovat netopýři. Ideální dobou pro ořez se tak ukázal podzim, kdy již strom stahuje mízu do kořenů a netopýři ještě nezimují.

Řezat je třeba 5–6 centimetrů od hlavy, aby byly zachovány pupeny, z nichž již na jaře vyraší nové pruty.

Čerstvě ořezaná hlavatá vrba...

FOTO: JAN MORAVEC

LIFE Osmoderma

Zásahy na hlavatých vrbách, u nichž stojíme, jsou součástí projektu LIFE Osmoderma, administrovaného spolkem Arnika, jehož je ČSOP Studénka partnerem. Osmoderma eremita je vědecké pojmenování brouka páchníka hnědého, evropsky významného druhu, který je u nás chráněn v kategorii kriticky ohrožený a ve stejné kategorii je zařazen v červeném seznamu bezobratlých ČR (v celosvětovém červeném seznamu je zařazen v kategorii „téměř ohrožený druh“). Páchník žije právě v dutinách starých stromů a slouží tak jako „deštníkový druh“ i pro řadu dalších organismů vázaných na staré listnaté stromy, zejména pak jejich dutiny.

Cílem projektu je posílit populaci páchníků v Poodří. K tomu slouží krom dosadeb vhodných stromů a řady dalších aktivit právě údržba starých hlavatých vrb, které jsou jedním z klíčových biotopů páchníka v této oblasti.

Pro zásahy do dřevin jsou samozřejmě nezbytná jednání s vlastníky. I to má v rámci projektu na starosti ČSOP Studénka. „Na vyložený odpor, že by vlastník v žádném případě nechtěl, jsme nenarazili,“ říká Ivan, „problém však je často s nedohledatelností vlastníků či komplikovaným spoluvlastnictvím“.

S vlastníky člověk zažije i mnoho veselých příhod. V jedné vsi je řada rodin stejného příjmení. Což přespolní netuší. Tedy realizátor se koukne do katastru nemovitostí, vidí, že všechny pozemky patří... dejme tomu Novákovi, dojedná s panem Novákem souhlas. Ovšem už se nevšimne, že vlastníkem jednoho z těch pozemků je jiný Novák. Co čert nechtěl, pan Novák (ten, se kterým bylo jednáno) zrovna jako jeden z mála neměl o dřevo z ořezaných vrb zájem, a tak bylo s jeho souhlasem prodáváno. A najednou se přiřítí onen druhý Novák, že mu krademe dřevo!

I druhý příběh se točí kolem dřeva. To už se po vsích rozkřiklo, že ochra-

... a dva roky po ořezu.

FOTO: JAN MORAVEC

FOTO: JAN MORAVEC

Tenhle kůl je budoucí hlavatá vrba.

náři ořezávají vrby... a nějaké to snadno získané dřevo na zimu se přece hodí. Tak přišel jistý děda sám, že má za vsí pár hlavatých vrb a jestli chtěj, že je mohou ořezat. Dřevo pak složte sem! Jenže ouha, pohled do katastru nemovitostí záhy prozradil, že tento pozemek dotyčnému vůbec nepatří!

I přes podobné peripetie není problém cíl projektu splnit. Vždyť v Poodří jich rostou ještě stovky.

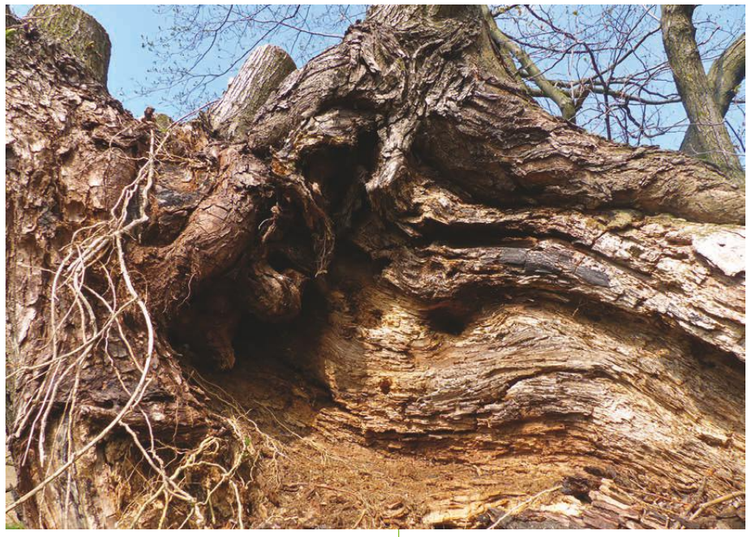

FOTO: JAN MORAVEC

Hlavaté vrby jsou plné dutin, ideálního biotopu pro řadu druhů živočichů.

Nové hlavaté vrby

Nezapomíná se ani na dosadby budoucích hlavatých vrb. To jsou ty dvoumetrové kůly, zatlučené v prolukách. Už krásně raší. První ořez se dělá zhruba po pěti letech, ideálně ve 2 metrech výšky.

Na mysli může vytanout otázka, proč vytvářet nové hlavaté vrby? Je pravda, že patří ke krajinnému rázu, ale má smysl kvůli vzhledu krajiny „mrzačit“ stromy? A ještě k tomu si přidělávat do budoucna starosti s jejich údržbou?

Jenže krajinný ráz není jediný důvod, a rozhodně ani ne ten hlavní. Důvody jsou minimálně čtyři. Ten nejpodstatnější: doupné stromy jsou v dnešní krajině velmi nedostatkovým zbožím. A přitom jsou důležitým biotopem nejen pro již zmíněné páchníky a netopýry, ale pro desítky dalších druhů bezobratlých, ptáků i savců. Hlavatění je způsobem, jak lze vhodné stromy poměrně snadno a rychle do krajiny doplnit, navíc při pravidelném ořezu bez většího rizika, že na někoho spadnou a způsobí nějakou škodu.

FOTO: FILIP TRNKA

Na další výhodu hlavatých vrb narazil jistě každý, kdo se snažil vysázet v zemědělské krajině stromořadí. O peripetiích s občanským zákoníkem a sousedskými vztahy píše na jiném místě tohoto časopisu Karel Kříž. Odpor zemědělců k výsadbám stromů při hranici pozemků je často zapříčiněn zastíněním pozemku. Tento argument u hlavatých vrb odpadá, zastínění je minimální. Hlavaté vrby lze pěstovat i pod koridory vysokého napětí; že je v této věci s rozvodnými závody možná domluva, mají také již v Poodří vyzkoušené.

A v neposlední řadě problém specifický zatím pouze pro některé oblasti Moravy, ale šířící se. Jmelí! Jmelí je poloparazitický keřík rostoucí z větví stromů, který při větším množství svého hostitele spolehlivě zlikviduje. V Poodří je situace již takřka kalamitní. Vrby silně napadané jmelím jsou schopné přežít tak pět let. Při pravidelném ořezu nemá jmelí šanci se rozbujet, hlavatění tedy strom chrání.

Cílem je, aby se o vrby v budoucnu starali opět jejich vlastníci; klidně i znovu jako zdroj dřeva, jak tomu bylo po staletí.

Autor je redaktorem časopisu.
Kontakt – knd@csop.cz

Motýlí úkoly

Rozkvetlá louka plná barevných květů láká nejen včely a čmeláky, ale i motýly. Jeden z nejzajímavějších z nich je ukryt v tajence níže. Jeho život je úzce spjat s mravenci a rostlinou zvanou krvavec, jenž je lidově známá jako kominíček. Doplňte jména rostlin a zjistíte jeho jméno.

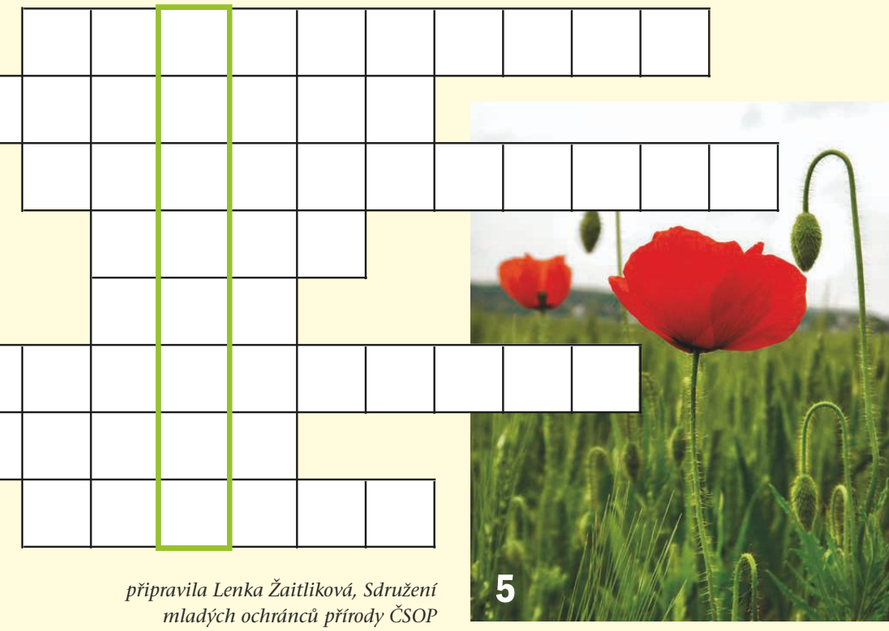

připravila Lenka Žaitliková, Sdružení mladých ochránců přírody ČSOP

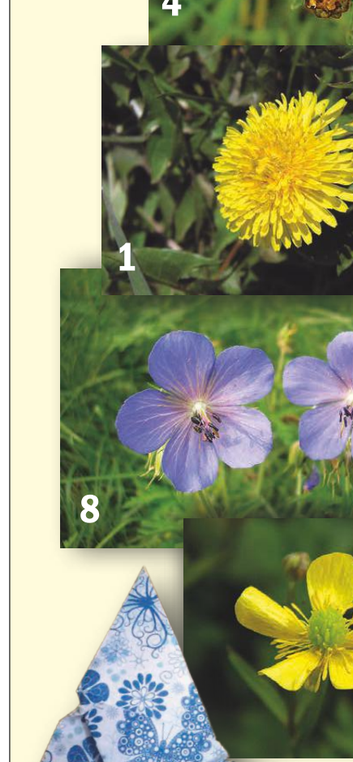

Origami

Zkuste si složit **motýla** z papíru podle návodu na fotografiích.

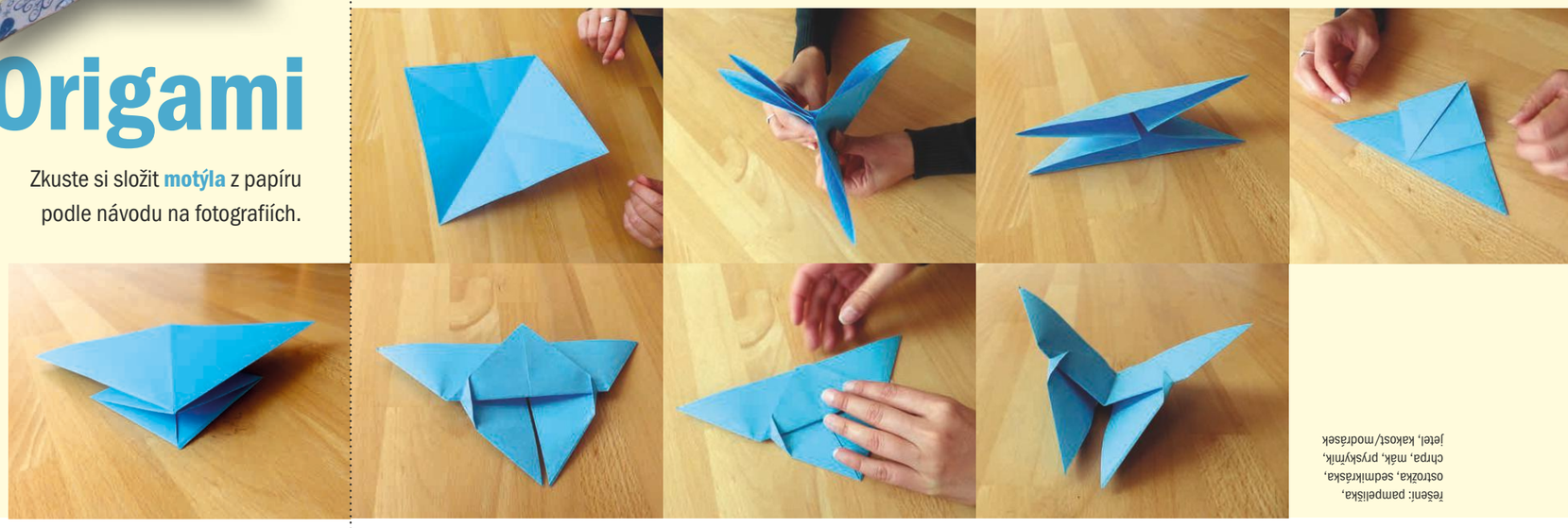

řešení: pampeliška, ostrožka, sedmikráska, chrpa, mák, prysky řník, jetel, kakost/modrásek

Zlatý list a jeho dobrovolné úkoly

FOTO: JAN MORAVEC

Zlatý list je přírodovědná soutěž pořádaná Českým svazem ochránců přírody. Na rozdíl od jiných obdobných soutěží je Zlatý list soubojem dětských kolektivů.

TEXT LENKA ŽAITLIKOVÁ

Také forma soutěže je specifická. Ústředním bodem celého klání je takzvaná terénní stezka. Jedná se o okruh v přírodě se stanovišti, na nichž odborníci zadávají soutěžní úkoly a kontrolují dodržování podmínek fair-play. Samotná soutěž je rozdělena na dvě kategorie a tři postupové úrovně – základní kola, krajská kola a národní kolo. Tato forma umožňuje nastavení úkolů odpovídající úrovně pro různě staré a nadané soutěžící. Do národního kola lze postoupit, kromě vítězství v krajském kole, také pomocí tzv. divoké karty. Tu získá soutěžící kolektiv, který plní další z velmi specifických rysů soutěže – dobrovolné úkoly.

Dobrovolné úkoly

Dobrovolné úkoly jsou úlohy určené k vypracování během školního roku. Celkem jsou čtyři a jsou postupně zveřejňovány na internetových stránkách soutěže (www.zlatylist.cz; sekce úkoly). Jak je už z názvu patrné, nejedná se o povinnou součást soutěže. Na druhou stranu se tým autorů velmi snaží, aby úkoly ke svému vypracování samy podněcovaly a nebyly něčím, co lze najít na Wikipedii. Kolektivy, které se k plnění rozhodnou, čeká spousta dobrodružství. Někdy je potřeba, aby se z dětí stali stopaři mravenců, pozorovatelé pavoučí zdatnosti či lovci vodních breberek, jindy sběrači šišek, pěstitelé hrachu v zasolené vodě z příkopu, průzkumníci hálek nebo tiší posluchači okolí. Cílem je nejen zlepšit znalosti dětí, ale také prohloubit jejich vztah k dané problematice.

FOTO: ARCHIV SMOP ČSOP

Ukázky řešení loňských dobrovolných úkolů Zlatého listu.

Když mají družstva svá bádání hotová, vytvoří plakát na způsob vědeckého posteru, který prezentuje souhrnně jejich výsledky v jednotlivých úkolech daného roku. Tento plakát doručí do kanceláře Sdružení mladých ochránců přírody, kde se následně sejde několikačlenná porota odborníků a vybere vítězné družstvo. Kritérií takového posuzování je mnoho. Od faktografické správnosti až po vizuální prezentaci. Autoři nejlepšího plakátu postoupí do aktuálního národního kola.

Zaujaly vás tyto úkoly? Chtěli byste se aspoň na pár dní stát badateli? Pokud ano, pak nabízíme jedinečnou možnost si jeden takový úkol splnit.

(Tento úkol je určen speciálně pro čtenáře Krásy našeho domova, nezapočítává se do soutěže. Pokud si s jeho vypracováním dáte třeba v rámci rodiny, oddílu či party kamarádů práci a pošlete jej do konce prázdnin do kanceláře Sdružení mladých ochránců přírody, Michelská 5, Praha 4, můžete získat speciální odměnu.)

Téma: Motýli

Motýli patří bezesporu mezi jednu z nejkrásnějších skupin hmyzu. Avšak nejsou pouze šperky hmyzí říše a určitým symbolem. Ukazují biologům naprosto neuvěřitelný vývoj, migrace a také životní strategie. Bohužel jsou také určitým indikátorem současné změny v přírodě a jejich početnost zaznamenává dramatický pokles.

Doporučené období: květen – srpen

FOTO: JAN MORAVEC

Povinná část

Může se vám hodit: chytrý telefon/fotoaparát, tužka, zápisník, hodinky, podsedák (podložka na sezení)

1. Za slunečného počasí se vydejte ven do zahrady, na louku, do sadu apod. Nejlépe na místo, které máte rádi

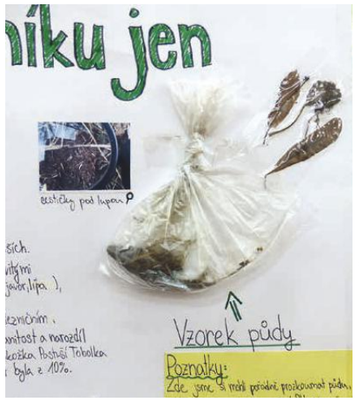

FOTO: ARCHIV SMOP ČSOP

a vyskytujete se na něm často. Pro provedení úkolu je dobré mít nejméně 5 pozorování.

Zaznamenejte si denní dobu a aktuální počasí (teplotu a proudění vzduchu si zjistěte dodatečně z internetu nebo televize). Chvilku pozorujte motýly, co kolem vás poletují. Odměřte si 10 minut a během nich počítejte, kolik motýlů a kolik různých druhů vidíte. Dejte pozor, abyste některého nepočítali dvakrát – můžete třeba pomalu jít a počítat jen ty, které vidíte před sebou.

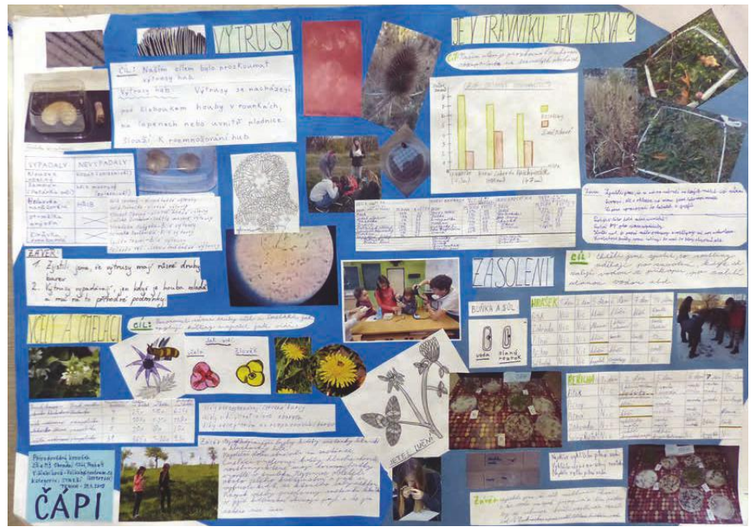

FOTO: ARCHIV SMOP ČSOP

Vyskytují se motýly stále stejně, nebo pozorujete rozdíly? Kdy jste napočítali nejvíce motýlů? Kdy nejvíce různých druhů motýlů? S jakými dalšími změnami je početnost motýlů spjata?

2. Vyberte si jeden nebo více druhů motýlů a průběžně je sledujte. Zaměřte se spíše na časté druhy než ty výjimečné. Zaznamenejte si, co dělají a na jaké rostliny si sedají. Mají tyto rostliny něco společného? Jak dlouho se na květu zdrží? Pořiďte krátký videozáznam nebo pár fotek pro následné jednodušší určení druhu motýla i preferovaných rostlin. Doma určete druh pozorovaného motýla i rostlin, které navštívil.

Sedají si motýli na určité druhy rostlin nebo je jim to jedno? Které druhy je zajímaly nejvíce? Čím myslíte, že to je způsobeno?

3. Každý druh motýla má jednu či více druhů živných rostlin. Pomocí odborné literatury nebo internetu je dohledejte ke všem druhům motýlů, které jste viděli.

Byly tyto rostliny v místě nebo blízkém okolí vašeho pozorování? Byly tyto rostliny preferovány? Vyhodnoťte, jak dlouho rostliny na daném stanovišti vydrží (než je někdo pokosí, sežere...) a jestli je tato doba dostatečně dlouhá pro vývoj housenek.

Tipy na další řešení

- Jaký je životní cyklus jednotlivých druhů motýlů? Který vás zaujal nejvíce?
- Zkuste zapátrat v historii a zjistit, jakých druhů motýlů bylo v minulosti u nás více než v současnosti a proč vymizely.
- Zamyslete se, jak byste tyto motýly mohli podpořit a usnadnit jim jejich život.
- Určitě znáte japonské papírové skládačky origami – najděte si návod (jeden máte na předešlé straně tohoto časopisu, další najdete například na internetu) a poskládejte si jednoho krasavce, který vám bude doma dělat radost.

Autorka je ředitelkou Sdružení mladých ochránců přírody ČSOP. Kontakt – lenka.zaitlikova@csop.cz

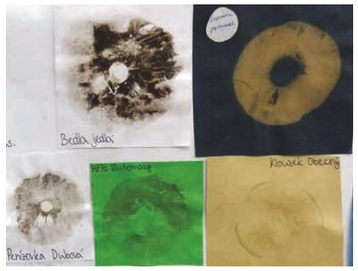

FOTO: ARCHIV SMOP ČSOP

Zrod Semínkovny aneb sázej, sklízej, sdílej…

Dlouhodobá myšlenka založení semínkovny na Velkopopovicku konečně uzrála.

FOTO: ARCHIV ČSOP VELKÉ POPOVICE

TEXT EVA ŠRAILOVÁ, MIRKA KOVÁČOVÁ

Naše základní organizace ČSOP se před koncem roku 2018 připojila k iniciativě na podporu svobodného a bezplatného sdílení osiva, semenaření a přírodního zahradničení. K založení semínkovny nás vedl hlavně vlastní zájem o přírodní zahradničení, podporu lokální biodiversity a vědomí, že existuje nejen u nás, ale i v dalších zemích síť semínkoven, které spojuje stejný zájem (www.seminkovny.cz).

Co jsou semínkovny?

Zrodu semínkoven u nás výrazně pomohla hlavní iniciátorka Klára Hrdá. Inspirací jí byly francouzské grenotéky – Les Grainotheques asociace Graines de troc, které v roce 2013 založil Sébastien Wittevert. V současnosti funguje v České republice zhruba 120 semínkoven a narazit na ně můžete např. v knihovnách, v kavárnách, ale třeba i ve školách či jiných veřejnosti přístupných místech.

U nás na Velkopopovicku jsme semínkovnu ve formě krabice s různými druhy semínek, po domluvě s provozovateli, umístili do kavárny Posezení u Andělky ve Velkých Popovicích. Kavárna zároveň slouží i jako informační centrum a komunitní prostor, proto byla zvolena za nejvhodnější místo i pro semínkovnu.

Semínkovou krabici jsme samozřejmě do začátku vybavili hlavně semínky z vlastních zdrojů. V nabídce je v tuto chvíli např. stará odrůda kukuřice "malované hory", z jejíž klasů lze umlít barevnou bezlepkovou mouku, svazenka vratičolistá oblíbená zejména u včelařů, neboť se jedná o medonosnou rostlinu, ale i o rostlinu vhodnou k zelenému hnojení nebo třeba vitální lebeda červená, kterou lze využít v kuchyni obdobně jako špenát. Po pár měsících umístění semínkové krabice na veřejné místo se naštěstí začaly objevovat první nové přírůstky :-).

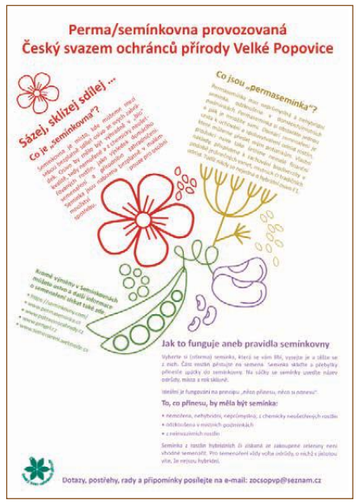

REPRO: ARCHIV ČSOP VELKÉ POPOVICE

Pravidla semínkovny

Semínkovna je založena na dobrovolném sdílení chemicky neošetřených ani jinak nezatížených semen. Návštěvníci kavárny si mohou zdarma vybrat semínka, která jim přijdou vhod, a mohou začít pěstovat. Část rostlin je vhodné pěstovat na semena a přebytky vracet zpět s názvem odrůdy, místem pěstování a rokem sklizně.

Ideální je fungování na principu „něco přinesu a něco si odnesu". To, co je do semínkovny vnášeno, by však měla být semínka nemořená, nehybridní, neprůmyslová, z chemicky neošetřovaných a neinvazivních rostlin, odzkoušená v místních podmínkách. Semínka z rostlin hybridních či získaná ze zakoupené zeleniny není vhodné semenařit.

Myšlenku semínkovny chceme do budoucna dle počtu zájemců rozšířit i na jarní a podzimní burzy semínek a sazeniček rostlin. Dále máme v plánu semínka směňovat i s nejbližší sousední semínkovnou ve Strančicích, která má roční náskok co se týče praktických zkušeností.

Semínkovnou samozřejmě také vyjadřujeme názor, že si člověk vlastnící alespoň kousek půdy může vypěstovat sám kvalitní plodiny bez chemických postřiků, částečně tak pokrýt vlastní spotřebu zeleniny v sezóně a to vše bez zbytečné obalizace, produkce plastů a převozu potravin z jednoho konce světa na druhý. V ideálním případě mít zdravou jedlou zahradu plnou života :-). Vždyť všichni známe např. vzorně zabalená rajčata z dovozu v zimním období.... bez chuti, bez vůně a pravděpodobně s podprahovým množstvím vitamínů.

Autorky jsou členky ČSOP Velké Popovice.
Kontakt – zocsopvp@seznam.cz

Co lze nalézt v archivu

V Národním archivu se ve složce Ministerstvo kultury nalézá několik dokumentů, přibližujících okolnosti založení ČSOP.

TEXT JAN MORAVEC

Nejstarší dokument je datován 3. listopadu 1978. Jde o interní komunikaci úředníků Ministerstva kultury, ve které s. Olšbauer navrhuje zaslat Ministerstvu vnitra žádost o zahájení připomínkového řízení navržených stanov nové dobrovolné organizace. První zajímavost najdeme již v odůvodnění dopisu, kde se mimo jiné píše „Po delších diskusích vznikl nový název: společnost není příliš vhodný název, lépe vyhovuje název svaz, proto bylo navrženo, aby nová organizace se jmenovala Svaz dobrovolných ochránců přírody." **Tento název pak figuroval v dokumentech několik měsíců, než se definitivně změnil na Český svaz ochránců přírody. Ve vlastním návrhu dopisu se pak praví, že** „podle usnesení vlády ČSR č. 243/1978 o dalším rozvoji státní ochrany přírody v ČSR má ministerstvo kultury ČSR za úkol vybudovat v ČSR masovou organisaci na ochranu přírody a přírodního prostředí. Organisace je připravována od března 1978."

„Prosím vás o urychlené zajištění připomínkového řízení a schválení," **žádá v něm ohledně stanov Ministerstvo kultury ředitele odboru vnitřní správy Ministerstva vnitra Dr. Oldřicha Bastla. Zjevně marně, neboť Informativní zpráva o přípravě zřízení dobrovolné organisace na ochranu přírody v ČSR, materiál pro poradu vedení Ministerstva kultury ČSR z ledna 1979, předkládaný Dr. Josefem Švagerou, náměstkem ministra kultury ČR, konstatuje:** „V současné době nebylo ještě zahájeno připomínkové řízení k návrhu stanov nové organisace. MK ČSR požádalo proto ministerstvo vnitra ČSR o urychlené zahájení připomínkového řízení."

V tomto poměrně obsáhlém materiálu lze však najít i mnohem zajímavější informace. Mimo jiné další upřesnění historie příprav organizace: „Porada vedení MK ČSR dne 27. června 1977 projednala Informativní zprávu o Ideovém návrhu na zřízení nové společenské organisace a vyslovila souhlas s gescí ministerstva kultury nad uvažovanou novou společenskou organisací za spolupráce s ministerstvem lesního a vodního hospodářství ČSR, ministerstva školství ČSR, ministerstva výstavby a techniky ČSR, ministerstva zemědělství a výživy ČSR a Československou akademií věd. V březnu 1978 sdělil náměstek ministerstva lesního a vodního hospodářství ČSR s. Vančura dopisem čj. 42 056 / OOPP / 78 s. náměstkovi ministerstva vnitra ČSR Hanušovi „..., že po konzultaci s II. oddělením ÚV KSČ a s MK ČSR se jeví účelné vytvořit podmínky pro činnost dobrovolné organisace pro ochranu přírody v rámci resortu kultury. Současně s vytvořením nové masové organisace na tomto úseku bude třeba zajistit ukončení činnosti dosavadního Svazu pro ochranu přírody a krajiny – TIS a umožnit přechod jeho členů do nové organisace..." **Také představu tehdejších mocných, k čemu by měla nová organizace sloužit:** „Posláním této dobrovolné organisace v resortu kultury ČSR bude organisovat jednotlivce, organisace a instituce (jako kolektivní členy) k aktivní a tvůrčí péči o přírodu a krajinu, k ochraně a tvorbě přírodního prostředí jako základny pro tvorbu zdravého životního prostředí. Musí napomáhat národním výborům a dalším orgánům státní správy a jejich odborným zařízením v péči o přírodu a krajinu v duchu usnesení a směrnic Komunistické strany Československa, usnesení státních orgánů a Národní fronty ČR." **A už i první představy o personálním složení vedení Svazu:** „Předsedou nové organisace je navržen prof. Dr. Bohumil Sýkora, CSc., prorektor UK, místopředsedy Doc. MUDr. Raimund Mixl, CSc., z Ostravy a Ing. Jiří Svoboda, ředitel Krkonošského národního parku. Pokud jde o ostatní členy ústředního výboru, zastupují jednak jednotlivé kraje ČR, partnerská ministerstva a společenské organisace." **Jak víme, předsedou se nakonec stal profesor František Hron z Vysoké školy zemědělské, profesor Sýkora byl řadovým členem ústředního výboru ČSOP. Proč k této změně došlo, netuším. Navržené obsazení místopředsednických funkcí – tedy ředitel Ústavu ekologie průmyslové krajiny ČSAV Raimund Miksl (v „informativní zprávě" je ve jménu chyba) a ředitel Správy KRNAPu Jiří Svoboda – odpovídá pozdější realitě.**

Poslední sada dokumentů z doby před založením Svazu se týká projednávání stanov. V dopise Ministerstva vnitra ČSR Ministerstvu kultury ČSR z 2. února 1979 píše Dr. Bastl, že „Přípravný výbor nové organisace, který schválil návrh stanov ke schválení, připravuje na březen t.r. ustavující sjezd." (ustavující konference se nakonec uskutečnila až 11. září), že „Ministerstvo vnitra ČSR zahajuje správní řízení ve smyslu zákona č. 71/1967 Sb. a zasílá návrh stanov zamýšlené organisace k zaujetí stanoviska..." **a že žádá odpověď nejpozději do 20. února. V návazném dokumentu Ministerstva kultury z 26. února (!) je konstatováno, že** „Začlenění návrhu připomínek MK ke stanovám SDOP bylo již podrobně projednáno mezi ss. Olšbauer, Reš, Hofmann, Šliperská a Kajer na MV ČSR. Došlo k dohodě, jak doplněk stanov začlenit." **V návrhu antidatované odpovědi na MV se pak píše, že** „...s návrhem stanov dobrovolné organisace souhlasíme. Žádáme pouze o doplnění v příloze přiloženého textu." **Což působí poměrně zvláštně v situaci, kdy Ministerstvo kultury bylo tím, kdo Ministerstvu vnitra zasílalo předmětné stanovy k projednání. Zdá se, že do jejich vypracování Přípravnému výboru nezasahovalo. Tento dodatečně vložený paragraf se týkal podřízení nově vznikající organizace Ministerstvu kultury a odborům kultury národních výborů. Zahrnut však byl do finální podoby stanov jen částečně, nedostala se tam mimo jiné pasáž, podle které Ministerstvo kultury** „potvrzuje volbu ústředního výboru, kontrolní a revizní komise, jmenuje ústředního tajemníka, vyslovuje souhlas s členy sekretariátu".

Stanovy, které byly schváleny rozhodnutím Ministerstva vnitra ČSR 28. 5. 1978, se však od projednávaného návrhu odlišovaly po formální i obsahové stránce i na mnoha dalších místech (krom změny názvu zde např. došlo ke snížení hranice členství v organizaci z původně navrhovaných 15 na 14 let).

Zbojníci ze světa rostlin

Naše rostliny rostou většinou samostatně, ale najdou se mezi nimi i takové, které se částečně přiživují na jiných.

TEXT KAREL FAJMON, JAKUB TĚŠITEL

Na první pohled se jako normální zelené rostliny „živí“ fotosyntézou, ale zároveň se zvláštními kořeny napojují na jiné rostliny, z nichž přijímají vodu a živiny. Protože jsou „napůl“ soběstačné a „napůl“ parazitické, označují se souhrnně jako poloparazité.

Asi nejznámějším představitelem této skupiny je **jmelí bílé**, které zapouští své cizopasné kořeny do větví stromů. Mezi svými kolegy je jmelí výjimkou tím, že je to stálezelená vytrvalá dřevina, jež se na hostitele napojuje často vysoko nad zemí. U nás se vyskytuje už jen jeden další dřevnatý poloparazit, a to **ochmet evropský**. Ten roste výhradně na dubech a na zimu listí shazuje.

FOTO: JAKUB TĚŠITEL

Jmelí bílé.

FOTO: JAKUB TĚŠITEL

Černýš hajní.

Všichni ostatní poloparazité z rostlinné říše v naší přírodě jsou byliny rostoucí ze země, kde jsou napojeny na kořeny hostitelů. Tito kořenoví poloparazité patří do dvou evolučně nepříbuzných skupin. Členem první z nich je rod **lněnka** s 8 druhy v květeně ČR, která je vzdáleně příbuzná jmelí. Druhou skupinu tvoří poloparazité z čeledi **zárazovitých**.

Rodina se představuje

V České republice se vyskytuje téměř 30 druhů kořenových poloparazitů z příbuzenstva záraz. Najdeme je na vlhkých i suchých stanovištích od nejteplejších poloh až po naše nejvyšší hory, jak v lesích, tak na loukách. Naprostá většina z nich jsou rostliny jednoleté.

Nejpestřejší mezi nimi jsou černýše. **Černýš luční** má žluté květy různých odstínů a navzdory svému jménu je častým obyvatelem lesů a lesních okrajů od nížin po horskou kosodřevinu. Poněkud podobný **černýš lesní** najdeme především v horských smrčinách sudetských pohoří. Mnohem nápadnější žlutofialově zbarvený **černýš hajní** roste hlavně v dubohabrových hájích. Výjimkou jsou ovšem populace v Bílých Karpatech, kde ho najdeme i na květnatých loukách. Červenožlutý **černýš rolní** dnes spatříme nejčastěji na sušších loukách či starých úhorech a mezích, jen výjimečně na okrajích obilných polí jako plevel.

Na loukách můžeme ještě poměrně často najít dva zástupce dalšího poloparazitického rodu – žlutě kvetoucí **kokrhel menší** a **kokrhel větší**. Třetí druh, **kokrhel luštinec**, je starodávným plevelem obilnin. V současnosti bývá nacházen pouze místy, většinou na travnatých úhorech.

Na obdobných stanovištích, ale také na pastvinách, mezích a v suchých příkopech je často k vidění světle fialově kvetoucí **zdravínek jarní**. Ve stepní vegetaci teplých oblastí najdeme suchomilný **zdravínek žlutý**, známý též pod starším názvem zahořanka žlutá, který kvete v pozdním létě. Hlavně na podhorských a horských loukách a pastvinách jsou doma **světlíky**.

Všechny čtyři druhy **všivců**, které v současnosti v Česku rostou, patří mezi vzácné rostliny. Ještě relativně často lze potkat **všivec lesní**, který roste na živinami chudých, často rašelinných loukách na vysočinách a v horách. Mnohem vzácnější je **všivec bahenní**, typický druh podhorských slatinišť. Oba tyto druhy patří mezi dvouletky. V prvním roce života klíčí a vytvoří listovou růžici, v druhém potom kvetou, plodí a nakonec uhynou. Další dva druhy jsou vytrvalé. **Všivec sudetský** roste jen v subalpínské vegetaci Krkonoš. Jen jedinou lokalitu v Bílých Karpatech pak má v rámci ČR **všivec statný**, který by se navíc podle nejnovějších výzkumů měl nazývat jménem **všivec karpatský**.

Vytrvalým druhem je **lepnice alpská**, horská rostlina rostoucí na hranici lesa v Krkonoších a Hrubém Jeseníku.

Zbojníci

Ačkoliv může způsob života těchto rostlin vypadat zlotřile vůči hostitelským rostlinám, pro některé druhy může být přítomnost kořenových poloparazitů velkým přínosem. Hostitelé poloparazitů totiž často v porostu převládají, jsou vysocí a silní, takže menším druhům ve svém okolí brání v přístupu ke světlu a pod zemí jim berou vodu a živiny. Na loukách se zpravidla jedná o vysoké trávy jako ovsík vyvýšený, svěřep vzpřímený, válečku prapořitou nebo obzvláště roztahovačnou třtinu křovištní. Pokud se na nich ale přiživuje poloparazit, například některý z druhů kokrhelů, je porost nižší a řidší, takže se v něm snáze uplatní i rostliny s méně ostrými lokty.

Jednoletí i dvouletí poloparaziti po odkvětu a dozrání semen usychají a hynou, přičemž zároveň připravují půdu pro své potomky. Jejich rozpadající se

FOTO: JAKUB TĚŠITEL

Všivec bahenní.

listy totiž slouží jako vydatné hnojivo, protože se z nich snadno uvolňují „naloupené“ dusíkaté látky a minerály. To může příští rok napomoci klíčení a růstu semenáčků nejen poloparazitů, ale také dalších potřebných rostlin. Pokud tedy mluvíme o kořenových poloparazitech, je lépe než o zlosynech hovořit o dobrých zbojnících, kteří bohatým berou a chudým dávají.

Projevuje se to mimo jiné tím, že se kolem nich „chudí“ shlukují – místa s poloparazity jsou často druhově bohatší než vegetace bez nich, a to nezřídka také o druhy vzácné a chráněné. Není tedy náhoda, že třeba v květnatých loukách Bílých Karpat, druhově nejbohatší vegetaci Česka, najdeme téměř vždy i několik kořenových poloparazitů.

Schopnosti poloparazitů obohacovat luční porosty se začíná využívat také v zemědělské praxi, i když zatím spíše pokusně. Cílené výsevy poloparazitů totiž mohou zrychlit obnovu květnatých luk na zatravněných polích nebo druhově ochuzených loukách.

Poctivý zbojník – ohrožený druh

Aby se jednoleté kokrhele, černýše nebo dvouleté všivce a jejich další příbuzní mohli na louce udržet, musejí každý rok vykvést, dozrát a přinést semena. Když je louka pokosena před dozráním, bude v následujícím roce jen málo semen, ze kterých by mohla vyklíčit další generace. Časná seč (před koncem června) několik let po sobě tak může kořenové poloparazity na louce úplně vyhubit. I jedenkrát provedená brzká seč většinou znamená radikální snížení početnosti.

Kokrhel luštinec.

FOTO: JAKUB TĚŠITEL

Další důležitou podmínkou pro přežití kořenových poloparazitů je dostatek volných plošek pro jejich klíčení na jaře následujícího roku. Pokud je luční porost příliš hustý a při zemi je nahromaděná vrstva rostlinných zbytků, klíčí semínka poloparazitů obtížně. Vlivem toho mizejí poloparazité nejen z časně kosených luk, ale také z porostů, které se nekosí vůbec, nebo z ploch, které jsou mulčovány či špatně vyhrabávány. Není proto divu, že většina zmiňovaných poloparazitických druhů dnes patří mezi vzácné a ohrožené.

FOTO: JAKUB TĚŠITEL

Zahořanka žlutá.

Poctivým zbojníkům zkrátka moderní doba příliš nepřeje. Snad ale ještě není vše ztraceno a malé rostlinné zbojníčky se podaří i nadále udržet alespoň tam, kde se dosud vyskytují. Vždyť tyto zvláštní rostliny zpestřují a zdobí naše louky nejen tím, že na nich podporují ostatní květiny, ale i prostě tím, že jsou samy o sobě krásné.

K. Fajmon je botanikem na Správě CHKO Bílé Karpaty, členem ČSOP Bílé Karpaty. Kontakt – fajmon@bilekarpaty.cz
J. Těšitel je docentem botaniky na Ústavu botaniky a zoologie Masarykovy univerzity v Brně. Kontakt – tesitel@sci.muni.cz

Nový stavební zákon

FOTO: JAN MORAVEC

Je to zvláštní. V době nejvážnějších ekologických problémů v naší zemi za poslední desetiletí se náš stát rozhodl, že z podstatné části zlikviduje právo životního prostředí, aby za každou cenu urychlil povolování staveb.

TEXT PETR SVOBODA

V roce 2017 náš zákonodárce výrazně omezil okruh záměrů, které se mají projednávat v procesu posuzování vlivů na životní prostředí (EIA) s účastí dotčené veřejnosti. V roce 2018 zbavil ekologické spolky práva účastnit se územních a stavebních řízení o stavebních záměrech, které nepodléhají procesu EIA. A nyní jde do vlády návrh novely zákona o urychlení výstavby infrastruktury, který má zavést dva nehorázné urychlovací „vynálezy“. Tím prvním je ustanovení, podle kterého musí dotčený orgán vydat v řízení ke stavbě závazné stanovisko ve lhůtě 60 dnů s tím, že pokud lhůtu nedodrží, platí, že se stavbou souhlasí (tzv. fikce souhlasu). Tím druhým je povinnost odvolatele zaplatit za odvolání proti rozhodnutí o umístění nebo povolení stavby kauci ve výši 10 tisíc Kč a pak dalších 5 tisíc Kč za každé napadené závazné stanovisko. Ale to všechno jsou jen malichernosti proti tomu, co se chystá nyní: nový stavební zákon!

Hospodářská komora píše zákon

Na podzim loňského roku Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR) uzavřelo s Hospodářskou komorou ČR dohodu o tom, že návrh nového stavebního zákona připraví právě Hospodářská komora. Aby bylo jasno, Hospodářská komora je zájmový svaz podnikatelů, který sdružuje mimo jiné největší tuzemské stavební korporace. Podstatou této dohody, šalamounsky nazvané jako „memorandum“, je závazek Hospodářské komory připravit pro MMR návrh nového stavebního zákona a odpovídající závazek MMR tuto legislativní subdodávku přijmout, poskytnout komorou najatým právníkům „maximální možnou potřebnou podporu a součinnost“ a učinit „maximum pro rychlý postup v legislativním procesu“. Ale protože Hospodářská komora nemá dostatek kvalifikovaných právníků, kteří by dokázali napsat tak složitý zákon, nový zákon nakonec píší především advokáti z advokátní kanceláře Havel & Partners, které si k tomu Hospodářská komora najala.

Začátkem února letošního roku Hospodářská komora předala MMR výsledek první fáze své práce: věcný záměr nového stavebního zákona. Ten byl záhy předložen do tzv. mezirezortního připomínkového řízení a na konci dubna ho projedná vláda. Obsah věcného záměru vyvolal zděšení nejen v řadách ochránců přírody a památek, ale též ministerstev, Nejvyššího správního soudu i širší odborné veřejnosti. Podívejme se proto blíže na tento věcný záměr, a to jednak na způsob jeho přípravy a jednak na jeho obsah.

Obecně vzato, v demokratickém právním státě, který má státní službu, není žádný rozumný a legitimní důvod, proč by návrhy zákonů měl připravovat někdo jiný než příslušné ministerstvo a jeho legislativci, kteří jsou právě kvůli tomu na světě a které právě kvůli tomu platíme ze svých daní. Právě do působnosti MMR, které je ústředním správním úřadem pro věci územního plánování a výstavby, patří příprava zákonů z oblasti stavebního práva. Uzavřená dohoda s Hospodářskou komorou deklasuje MMR do úlohy, ve které jen uplatňuje požadavky a připomínky k připravovanému zákonu. A to je úloha, která je nejen absurdní, ale ve své podstatě i v rozporu s § 24 zákona o zřízení ministerstev: „Ministerstva ... připravují návrhy zákonů ... týkajících se věcí, které patří do jejich působnosti ...“.

Kromě toho, stavební zákon upravuje potenciálně konfliktní vztahy, v nichž na jedné straně stojí stavebník, který chce rychle realizovat svoji stavbu, a na druhé straně vlastníci a uživatelé sousedních nemovitostí, obyvatelé, obce, ale i různé dotčené orgány a instituce, přičemž každý z nich hájí různé soukromé či veřejné zájmy, které jsou často v rozporu se zájmy stavebníka. Hospodářská komora jako podnikatelský svaz reprezentuje v rámci vztahů upravených stavebním zákonem zájmy jedné strany, a to podnikatelů ve stavebnictví, potažmo stavebníků. Nemůže tedy připravit vyváženou úpravu vztahů mezi stavebníky a sousedy, popřípadě i dotčenými orgány. Je sice pravda, že nakonec bude formálně na Parlamentu, zda a v jaké podobě připravený návrh schválí. Jenže návrh nového zákona vždy představuje složitý normativní celek a Parlament v průběhu legislativního procesu může změnit či napravit jen některé dílčí prvky, avšak nikoli jeho koncepci a základní principy. Před ně bude postaven jako před hotovou věc a vystaven tlaku, aby „to už proboha schválil“, když je to hotové, dalo to takovou práci a tolik to všichni potřebujeme.

Vše pod jednou střechou – nezávazně!

Návrh nového stavebního zákona z dílny Hospodářské komory tak nebude ničím jiným než „ovocem z otráveného stromu“, tedy stromu, který roste z půdy znečištěné závažným střetem zájmů a potenciálním klientelismem mezi státem (MMR) na jedné straně a Hospodářskou komorou a stavebními korporacemi na straně druhé. A bohužel obsah věcného záměru tomu zcela odpovídá.

První zásadní změnou, kterou věcný záměr přináší, je zřízení nové soustavy státních stavebních úřadů. Ta by měla mít dva, resp. tři články. Vrcholným článkem bude Nejvyšší stavební úřad s celostátní územní působností, který má být podřízen MMR. Pod ním pak budou krajské stavební úřady s územní působností v rámci krajů a pod nimi územní pracoviště těchto krajských stavebních úřadů s územní působností v rámci obcí s rozšířenou působností. Ačkoli stavební úřady budou mít v názvu „krajské“, nebudou mít se současnými krajskými úřady nic společného. Půjde totiž o orgány státu, nikoli o orgány kraje.

Druhá zásadní změna spočívá v tom, že na nově zřízené krajské (státní) stavební úřady by měly být zákonem převedeny dvě oblasti věcné působnosti, kterou dnes vykonávají krajské a obecní úřady, resp. jejich odbory, v rámci přenesené státní správy. Za prvé: veškerá dosavadní věcná působnost vykonávaná krajskými a obecními úřady na úseku stavebního zákona. Za druhé: ty části dosavadní věcné působnosti, vykonávané krajskými a obecními úřady na úsecích ochrany přírody a krajiny, lesa, vody, zemědělského půdního fondu a památkové péče, pokud se nějak týkají výstavby. Jde zejména o současná závazná stanoviska k umísťování a povolování staveb z hlediska ochrany složek životního prostředí a památkové péče, například z hlediska ochrany významných krajinných prvků nebo krajinného rázu. Ale zřejmě by mělo jít i o povolování výjimek ze zákazů v přírodních rezervacích a přírodních památkách.

Popsaná „rošáda“ by měla následující důsledky. Dosavadní věcná působnost podle zvláštních zákonů z oblastí práva životního prostředí a památkové péče, která se v nějakém ohledu týká výstavby, bude odňata stávajícím dotčeným správním orgánům a pohlcena stavebními úřady. Zvláštní veřejné zájmy na ochraně složek životního prostředí a památkové péče v povolovacích řízeních podle stavebního zákona už nebudou chránit dotčené správní orgány formou závazných stanovisek a podkladových rozhodnutí o povolování výjimek, ale jen specializovaní úředníci v rámci stavebních úřadů prostřednictvím svých neformálních a nezávazných názorů. Tito úředníci budou podřízeni vedoucímu (řediteli) stavebního úřadu a budou vázáni jeho (závaznými) příkazy. Tím bude procesně-právně umožněno, aby stavební úřad jako celek, řízený jeho vedoucím (ředitelem), změnil původní samostatný odborný názor příslušného úředníka, který by měl být příslušný k ochraně zvláštního veřejného zájmu podle zvláštního zákona.

FOTO: JAN MORAVEC

Třetí zásadní změna se pak týká postavení Agentury ochrany přírody a krajiny a správ národních parků v řízeních podle stavebního zákona. Agentuře a správám národních parků má být sice ponechána jejich dosavadní věcná působnost v oblasti ochrany přírody a krajiny, a to i ta, která se týká výstavby. Ale jejich dosavadní pravomoc vydávat pro účely výstavby závazná stanoviska a podkladová rozhodnutí o povolování výjimek má být změněna na pouhá (nezávazná) vyjádření. Takovým vyjádřením ovšem stavební úřad v povolovacím řízení podle stavebního zákona nebude vázán a bude moci rozhodnout i v rozporu s ním, a tedy povolit stavbu i tam, kde to Agentura či správa národního parku nedovolila. Vyjádření má být pro stavební úřad pouze doporučujícím podkladem, který bude úřad hodnotit podle své úvahy. Stavební úřad by tak byl v povolovacích řízeních podle stavebního zákona vůči Agentuře i správám národních parků nadřazený a v souvislosti s výstavbou by mohl autoritativně zasahovat do výkonu jejich působnosti podle zákona o ochraně přírody a krajiny.

Popsané změny znamenají v ochraně složek životního prostředí a památkové péče ve správních řízeních podle stavebního zákona těžkou degradaci, která nemá po roce 1989 obdoby. Ba co víc: postavení dotčených orgánů státní správy, jejichž názor je pro stavební úřad v řízení podle stavebního zákona závazný, pochází již z původního znění starého „komunistického“ stavebního zákona z roku 1976. Věcný záměr nového stavebního zákona nás tak bohužel vrhá ještě hlouběji do chmurné předrevoluční minulosti, v níž autoritativní rozhodování, kouřící továrny a masová chatová zástavba charakterizovaly tehdejší zem. Normalizace stavebního práva se nám tak vrací zpět, jen v jiných souvislostech a v duchu jiné ideologie, tentokrát té neoliberální. Máme nyní jedinou šanci: vyvolat proti novému stavebnímu zákonu z pera developerů a jejich advokátů občanský odpor.

Autor je advokátem a právníkem ČSOP.
Kontakt – svoboda@akpetrsvoboda.cz

Další změny v českém právu životního prostředí

Představujeme tímto ve stručnosti environmentální právní předpisy přijaté či projednávané v období od podzimu 2018 do jara 2019.

TEXT MILAN DAMOHORSKÝ, PETRA HUMLÍČKOVÁ

O lesích

V souvislosti s rozsáhlou kalamitou v českých lesích, která je způsobena dlouhodobým suchem a přemnoženým kůrovcem, bylo přijato několik opatření. Zaprvé se jedná o **novelu č. 90/2019 Sb., zákona o lesích**. Ministerstvo zemědělství nově může okamžitě účinnými opatřeními obecné povahy, která budou vydána bez předchozího řízení, rozhodovat o výjimkách z některých povinností stanovených v lesním zákoně. Konkrétně se jedná o možnosti výjimek z přenosů reprodukčního materiálu, tj. z důvodu urychleného zalesnění holin nemusí semenáčky splňovat požadavky na kvalitu a původ; prodloužení lhůty pro opětovné zalesnění; výjimku z povinnosti provádět opatření k ochraně lesa v území, kde jsou již prakticky zbytečná a soustředit tak zpracovatelské a jiné kapacity na území, kde je zásah ještě smysluplný; výjimku z přednostního zpracování nahodilých těžeb tak, aby byly zpracovány přednostně v rámci těžby nahodilé jen stromy představující nebezpečí z hlediska šíření škodlivých organismů, tedy ne tzv. sterilní souše, které již nebezpečí nepředstavují. V zóně kalamitního napadení i v nárazníkové zóně, kde je třeba primárně podpořit aktivní vyhledávání napadených stromů a zajistit jejich včasnou těžbu a asanaci, by mělo být dále upuštěno od povinnosti umísťovat obranná opatření (lapače, lapáky). Uvedená opatření v zóně kalamitního napadení již nejsou efektivní a uvolněné kapacity bude možno využít racionálněji při zásahu proti škůdcům. Ministerstvo zemědělství představilo **návrh opatření obecné povahy** předpokládané novelou zákona o lesích, tzv. **rajonizaci**, kterým se snaží řešit nezvladatelnost kalamity a vyhlásilo zóny, ve kterých apeluje na nekácení suchých stromů a omezení některých dalších činností, aby se uvolnila kapacita těžařů pro jiné oblasti, kde zásahy proti kůrovci mohou ještě mít smysl. Část opatření platí v celé republice, některá jsou cílena do konkrétních, nejhůře postižených oblastí určených na základě tzv. rajonizace. Vymezené zóny jsou příliš malé (nezahrnují například nejpostiženější CHKO Jeseníky, Beskydy a Žďárské vrchy) a nezbavují zcela vlastníky zákonné povinnosti asanovat napadené stromy. Na celém území ČR nově platí možnost odložit těžbu souší včetně sterilních kůrovcových stromů do 31. prosince 2022. Zůstává ale zachována povinnost vlastníka lesa aktivně vyhledávat kůrovcové stromy, těžit je a asanovat. Na nejhůře postiženém území mají nově vlastníci možnost zcela ustoupit od používání obranných opatření (lapače, lapáky). I zde jim však nadále zůstává povinnost aktivně vyhledávat napadené stromy a včas je těžit a účinně asanovat. Lhůta pro zalesnění se prodlužuje na 5 let (dosud 2 roky) a doba pro zajištění porostu na 10 let (nyní 7 let) od vzniku holiny. Cílem je řešení případného nedostatku sazenic a pracovních sil pro zalesnění. V případě kalamitních holin nad 2 hektary na nejhůře postiženém území bude možnost ponechat nezalesněné pruhy uvnitř porostů v šířce až 5 metrů v rozestupech minimálně 20 metrů. Na rozhraní lesa a nelesní půdy pak pruhy v šířce až 5 metrů pro vytvoření porostního pláště. Toto opatření povede například k úspoře sazenic a současně vytvoří střelecké průseky k udržování stavů spárkaté zvěře a k zamezení škodám zvěří na obnovovaných porostech.

Další **novela lesního zákona** je stále projednávána poslaneckou sněmovnou (tisk 408). Novela upravuje pouze okrajové otázky ochrany (požadavky na kvalitu reprodukčního materiálu, povinnosti odborných lesních hospodářů). K dlouhodobé ochraně a prosperitě českých lesů je do novely zapotřebí doplnit i úpravu omezující holoseče, zvýšení věkové a druhové pestrosti lesů, omezení vlivu přemnožené zvěře na okus semenáčků atd.

Kritice odborné veřejnosti byl podroben také další dokument snažící se řešit kůrovcovou kalamitu. Metodický pokyn Ministerstva životního prostředí **„Postup asanace kůrovcem napadených porostů v CHKO a maloplošných chráněných územích“** reaguje na výjimky ze zákonných povinností vydávané správami CHKO (viz kácení v NPR Rejvíz v Jeseníkách nebo v NPR Břehyně-Pecopala). Metodický pokyn sice zakazuje ničivé lesnické zásahy v rezervacích, zcela nedostatečně ale řeší ochranu cenných území mimo ně, tedy na několikanásobně větším území cenné přírody prvních a druhých zón CHKO. Metodika totiž povoluje kácení všech aktivních kůrovcových stromů a jen malá, pro ochranu lesní půdy nedostatečná, část mrtvého dřeva by měla zůstat na místě k zetlení.

Projednáváno

Ministerstvo životního prostředí zveřejnilo návrh **vyhlášky**, kterou se mění vyhláška č. 415/2012 Sb., **o přípustné úrovni znečišťování a jejím zjišťování** a o provedení některých dalších ustanovení zákona o ochraně ovzduší. Vyhláška zavádí tzv. nejistotu měření při měření rtuti ve výši 40 %, tato nejistota měření se má navíc v rozporu s principem předběžné opatrnosti od naměřené hodnoty odečítat. Provozovatel zdroje znečištění tedy od naměřené hodnoty znečišťující látky odečte 40 % jako nejistotu měření a teprve takto uměle sníženou hodnotu porovnává s limitem. Předmětná vyhláška se týká všech velkých znečišťovatelů, emise rtuti jsou však v České republice problémem zejména uhelné energetiky. U jednotlivých elektráren se může jednat až o rozdíl stovek kilogramů rtuti ročně.

Do meziresortního připomínkového řízení byl předložen i soubor **novel zákonů o odpadech, vybraných výrobcích s ukončenou životností a obalech**. Novely mají do české legislativy zakomponovat požadavky evropského Balíčku pro oběhové hospodářství, tj. snížit materiálovou a energetickou náročnost. Cíl ukončit skládkování odpadů bez předchozí úpravy k roku 2024 se novelou posouvá až na rok 2030. V případě třídění komunálních odpadů mají obce do roku 2025 zajistit třídění 60 % odpadů a do roku 2035 nejméně 70 %. MŽP navrhuje zvýšení poplatku za ukládání odpadů na skládku a doplňuje jej třídící slevou, která umožní dobře třídícím obcím (s vytříděním 55–75 % odpadů) ušetřit na zvýšení tohoto poplatku.

Projednáván je návrh skupiny poslanců o novele **zákona o prevenci závažných havárií** (tisk 346). Provozovatelé zařízení podléhající režimu zákona o prevenci závažných havárií nemají postavení účastníka řízení, pokud je v blízkosti jejich zařízení umísťována nová stavba. Obdobně krajské úřady nejsou dotčeným orgánem státní správy při umísťování nových staveb v okolí zařízení spadajících do režimu zákona o prevenci závažných havárií. Novela proto rozšiřuje okruh účastníků i dotčených orgánů.

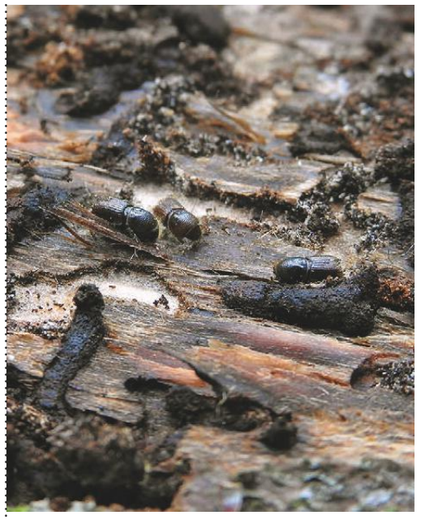

FOTO: FILIP JETMAR

Skupina poslanců předložila **novelu stavebního zákona** (tisk 321), která zařazuje umísťování nově vymezených terénních úprav a malých vodních děl (do 2 ha a výšky hráze do 1,5 m) do jednoduššího režimu územního souhlasu, namísto územního rozhodnutí. Novela byla projednána výbory s mnoha různými pozměňovacími návrhy, které směřují k velikosti vodních nádrží i konkrétním podmínkám procesu jejich schvalování. Zásadním nedostatkem návrhu je chybějící závazné stanovisko orgánu ochrany přírody, veřejný zájem na ochraně chráněných druhů tak nebude při výstavbě malých vodních děl vůbec zohledňován, protože o výskytu chráněných druhů se nikdo nedozví, nebudou ukládána preventivní ani kompenzační opatření, případně nebude žádost o umístění stavby zamítnuta.

V připravované novele **horního zákona** probíhá spor o vypuštění přechodného ustanovení, které bránilo zvýšit těžební poplatky z vydobytých nerostů až do roku 2022.

Vláda projedná návrh **novely zákona o podmínkách obchodování s povolenkami na emise skleníkových plynů**, která je transpozicí směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2018/410 ze dne 14. března 2018, kterou se mění směrnice 2003/87/ES za účelem posílení nákladově efektivních způsobů snižování emisí a investic do nízkouhlíkových technologií a rozhodnutí (EU) 2015/1814. Pro období počínající rokem 2021 byl v rámci evropské legislativy připraven komplex změn, jejichž hlavním cílem je dosáhnout do roku 2030 snížení celkových emisí skleníkových plynů Unie o minimálně 40 % oproti roku 1990. K jeho dosažení má sloužit reforma, která urychluje každoroční snižování celkového objemu emisních povolenek v Evropské unii (tzv. lineární redukční koeficient se zvedá z 1,74 % na 2,2 %); upravuje způsob určení podílu povolenek, které jsou draženy a které jsou bezplatně alokovány; nově upravuje pravidla pro přidělení bezplatných povolenek atd.

V meziresortním připomínkovém řízení je také návrh zákona, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1143/2014 o prevenci a regulaci zavlékání či vysazování a šíření invazních nepůvodních druhů a nařízení Rady (ES) č. 708/2007 o používání cizích a místně se nevyskytujících druhů v akvakultuře. Poměrně rozsáhlý soubor změn stávajících právních předpisů má za cíl vytvoření komplexního legislativního rámce umožňujícího regulaci **invazních nepůvodních druhů**. V zákoně o ochraně přírody a krajiny spolu s tím dochází i k dílčím změnám v regulaci nepůvodních druhů rostlin a živočichů a v této souvislosti také křížců druhů, když se upravuje kompetence orgánu ochrany přírody, ingerence dotčených orgánů i vlastníků pozemků a jejich oprávněných uživatelů, jako jsou např. uživatelé honiteb, rybářských revírů a další hospodáři v krajině. Především se doplňuje mechanismus vydávání povolení k využívání invazního nepůvodního druhu na unijním seznamu; nebo ukládání opatření k odstranění, případně izolaci invazních nepůvodních druhů atd.

Nabylo účinnosti

Novela **zákona** č. 98/2019 Sb., **o předcházení ekologické újmě a o její nápravě** nabyla účinnosti. Novela výslovně stanoví, že žádost o uložení preventivních nebo nápravných opatření mohou podat nevládní organizace usilující o ochranu životního prostředí nebo dotčené fyzické a právnické osoby. Nevládní organizace mohou požádat o informování o všech zahajovaných řízeních a do těchto řízení se přihlásit.

Mimo výše uvedené si dovolujeme poukázat na skutečnost, že je již více než zjevné, že v ČR nazrál čas pro zahájení urychlené seriózní diskuse nad novým lesním zákonem, novým horním zákonem a výraznými úpravami a změnami též v právních úpravách vodního (sucho) a odpadového hospodářství (zejména plasty).

Autoři působí na Právnické fakultě Univerzity Karlovy (M. Damohorský je jejím proděkanem).

Nejstarší naučná stezka

Ne, není řeč o Medníku, kterážto naučná stezka je v obecném povědomí stále považována za nejstarší u nás. Skutečně nejstarší je naučná stezka, dnes zvaná po svém zakladateli, Köglerova. Letos je to právě 120 let, co se Rudolf Kögler narodil, a 70 let, co zemřel. Ideální příležitost vypravit se po jeho stopách do nejsevernějšího koutu Čech.

TEXT A **FOTO** JAN MORAVEC

Rudolf Kögler byl pozoruhodnou postavou. Pocházel z Krásné Lípy, z rodiny textilního dělníka. Od mala miloval přírodní vědy, byl velmi nadaný, avšak na studia neměla rodina peníze, a tak se živil jako textilní návrhář. Veškerý svůj volný čas však věnoval milovaným přírodním vědám, zejména astronomii a geologii. Byl v kontaktu s řadou odborníků a vědeckých institucí po celé Evropě. Když se roku 1930 přestěhoval do nedalekých Zahrad, začal na zahradě budovat ojedinělé dílo – plastickou geologickou mapu okolí, složenou z autentických hornin toho kterého místa. Při sběru hornin prochodil Krásnolipsko křížem krážem a snad při tom se v jeho hlavě zrodila myšlenka vybudovat zde exkurzní naučnou trasu.

Okolí Krásné Lípy je totiž geologicky díky tzv. lužické poruše velmi pozoruhodným územím. Lužická porucha, či také přesmyk, je zlomovou linií, oddělující od sebe (v těchto místech) severnější Šluknovskou pahorkatinu, tvořenou převážně různými typy žul, a jižnější oblast druhohorních pískovců, známou dnes pod označením Českosaské Švýcarsko. Podél této linie se dostaly na povrch i další horniny, jako jurské vápence či permské pískovce. Na obou stranách linie pak podloží proráží četné třetihorní vyvřeliny.

Právě podél lužické poruchy vedla původní Köglerova stezka. Měřila 12 km, začínala na Vápence a končila ve Vlčí Hoře. Tvořilo ji na sedm desítek naučných panelů, věnovaných nejen přírodním vědám, ale i různým místopisným zajímavostem, které Kögler sám vytvořil; každoročně z jara je umístil do terénu a před zimou zase uklidil. Zájemce po své stezce i provázel. Poprvé byla představena veřejnosti v říjnu 1941.

Není známo, že by v té době u nás existovalo něco podobného. Často se tvrdí, že „předběhl svou dobu“. V německém prostředí však již v té době naučné stezky existovaly (údajně první vznikla již v roce 1930 v Bredovském lese nedaleko Berlína) a vzhledem k tomu, že Rudolf Kögler udržoval s přírodovědnou komunitou v zahraničí čilé styky, je dost možné, že o těchto stezkách věděl a že právě ty ho inspirovaly k vybudování jeho vlastní.

Cesta do zapomnění a zase zpět

Po válce, byť Němec, mohl Rudolf Kögler zůstat. Začal chystat českou verzi svojí stezky, ale k její realizaci už nikdy nedošlo. Poválečná doba takovým počinům nepřála – nově příchozí neměli o regionální historii žádný zájem, ba co víc, jakékoli připomínky minulosti byly vyloženě nežádoucí. A o čtyři roky později Rudolf Kögler umírá. Stezka upadá na několik desetiletí do zapomnění. Když se u nás v 60. letech začínají budovat naučné stezky, nikdo z lidí, co se kolem nich pohybují, nemá o Köglerovi a jeho „Naturpfad“ ani tušení, jak mi v jednom z rozhovorů potvrdil duchovní otec stezky na Medníku Jan Čeřovský.

Na přelomu 60. a 70. let 20. století se začínají objevovat první poválečné regionální vlastivědné práce a do povědomí se postupně vrací i Rudolf Kögler a jeho dílo. V roce 1983 je Köglerova geologická mapa prohlášena za technickou památku a někdy v té době vychází i článek v časopise Památky a příroda (oficiální periodikum tehdejší státní památkové péče a ochrany přírody), který je pravděpodobně prvním novodobým představením R. Köglera na celostátní úrovni.

Snad již tehdy vznikla i myšlenka na obnovu naučné stezky, k realizaci však vedla ještě dlouhá cesta. Jako oficiální „počátek obnovy“ se uvádí rok 2003, ke slavnostnímu otevření došlo v roce 2006. Stezku zřídilo a spravuje město Krásná Lípa ve spolupráci s řadou lidí a organizací, mezi nimiž nechyběl ani ČSOP Tilia.

Köglerova stezka dnes

Současná trasa byla protažena do okruhu, měří tak 23 km. V maximální míře se však snaží ctít tradici. Mimo jiné i nezvyklou podobou informačních tabulí (která měla údajně představovat siluetu nepřehlédnutelné dominanty Krásnolipska – Vlčí hory) či použitím původního loga s toutéž siluetou a písmenem N (Naturpfad). Na trase najdeme 39 číslovaných informačních panelů, čtyři totožné úvodní tabule a několik dalších doplňkových či interaktivních prvků.

Naučná stezka dnes začíná v Krásné Lípě, u Domu Českého Švýcarska, kde lze mimo jiné zakoupit mapu naučné stezky či průvodce, který není pouhým přepisem informačních tabulí, ale přináší i další informace a souvislosti, mimo jiné ve vztahu současné a původní stezky, a také získat speciální turistické razítko stezky. Přes městský park a Krásnou Horku se zajímavými výhledy míří k Vápence, kde se napojuje na původní trasu Köglerovy stezky.

Na Vápence původní trasa, jak již bylo řečeno, začínala, což není náhodou. Jde totiž o geologicky jedno z nejpozoruhodnějších míst regionu. Nacházíme se přesně v linii lužické poruchy; vpravo žula, vlevo pískovec, pod námi největší kra jurského vápence, který zde byl téměř 300 let těžen. A do toho tu a tam nějaký výchoz třetihorních vulkanitů. Na to navázaná velká rozmanitost živé přírody i zajímavé pozůstatky těžby. I dnes je Vápenka jedním z „výchozích míst“ stezky, byť zřejmě právě jen z důvodu tradice, neb sem nejede žádná hromadná doprava ani se zde nedá zaparkovat (snad jen jako uvítání pro příchozí od jihu).

Tzv. tektonické zrcadlo na Plačtivých kamenech.

Následující kilometry více méně kopírují původní Köglerovu trasu. Pastvinami sestupuje do Kyjova s řadou ukázek zdejší lidové architektury, prochází okrajovou, avšak velice krásnou a divokou částí národního parku České Švýcarsko při říčce Křinici a lesními porosty míří k Vlčí Hoře. Trochu mimo pozornost zůstává skupina pískovcových skal nad cestou, zvaných Plačtivé kameny; lze zde pozorovat zřejmě vůbec nejhezčí ukázky takzvaných tektonických zrcadel, ploch vyhlazených právě při posunech horninových mas v souvislosti s lužickým přesmykem (informace o tomto fenoménu je poněkud nelogicky na úplně jiném místě naučné stezky). Na co naopak stezka upozorňuje je průchod oblastí s nápadně červenými horninami – usazeninami z období permu. Také se v tomto úseku seznámíme pomocí dřevěných plastik se dvěma legendárními postavami – Pumphutem a Raschauerem. I ony jsou kopií původního inventáře Köglerovy stezky, tak jak je zachycen na dochovaných fotografiích.

Pozůstatky těžby vápence na Vápence.

Nejvyšším bodem naučné stezky je Vlčí hora (581 m n. m.) s rozhlednou, krásným bukovým porostem s výskytem měsíčnice vytrvalé a pěknou ukázkou sloupcové odlučnosti čediče. Zde jsme již opět mimo trasu původní stezky, ta končila dole ve stejnojmenné vsi.

Odtud sestupuje trasa do Zahrad ke Köglerově geologické mapě, dodnes vzorně udržované autorovými dědici a na požádání přístupné veřejnosti. Malebnou krajinou Šluknovského výběžku v okolí Sněžné míří ke sporým (rozhodně však ne nezajímavým) pozůstatkům hradu Schönbuch a pak již vstupuje do krásnolipské aglomerace, kterou se – ještě několik kilometrů podél Křinice, lemované roubenkami a i památkami na průmyslovou minulost města – vrací k Domu Českého Švýcarska na náměstí.

Autor je redaktorem časopisu.
Kontakt – knd@csop.cz

S IVANEM MAKÁSKEM

Nejen o Nice

Loni vydal Ivan Makásek vzpomínkovou knihu Moje léta s Nikou – Cesta ekologického novináře, letos byl nominován na Cenu Josefa Vavrouška. Navíc je to právě 40 let od vzniku ČSOP, jehož je jedním ze zakládajících členů. Ideální příležitost pro rozhovor.

TEXT JAN MORAVEC

Kdy, v jaké souvislosti jsi poprvé narazil na to, že vzniká ČSOP?

V 70. letech tady fungovala ochranářská organizace TIS. Já jsem byl také jeho členem. Poprvé jsem zaslechl, že se chystá nástupnická organizace od Míly Reše a snad i dalších lidí z ústředí ochrany přírody. Teda, oni tomu neříkali nástupnická organizace... Ale TIS byl jakožto poslední „přežitek“ Pražského jara v nemilosti, režim však věděl, že tu místo TISu musí být něco jiného, aby se Západ nedivil, že tu žádnou ochranářskou organizaci nemáme, tak nadeklaroval shora organizaci novou.

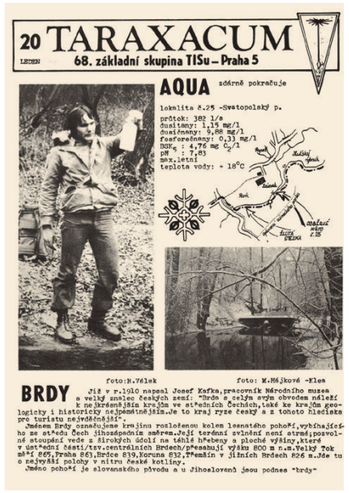
20 TARAXACUM
LETOS 68. základní skupina TISu – Praha 5
AQUA zdárně pokračuje
lokalita 8.25 -Svatoplucký p.
počtak: 380 l/s
dusitany: 1,15 mg/l
dusičnany: 9,86 mg/l
fosforečnany: 0,33 mg/l
BSK$_5$: 4,76 mg O$_2$/l
pH : 7,65
rok.letos:
teplota vody: + 18°C
foto:M.Vělek foto: M.Hájková -Klen
BRDY Již v r.1910 napsal Josef Kafka,pracovník Národního muzea v velký soubor českých sesí: "Brdy s celým svým obvodem náleží k nejkrásnějším krajům ve středních Čechách,také ke krajům geologicky i historicky nejzajímavějším,ale to kraj rysů českých a z tohoto hlediska pro turistu nejvděčnější".
„Jedenu Brdy zaujme krajinu rozloženou kolem lesnatého pohoří,vyhlížejícího se středu Čech jihozápadním směrem.Její terénní zvlnění není strmé;posvolné stoupání vede z širokých údolí na tabule hřebeny a plochá výšiny,které v ústední části/tzv.centrálních Brdech/přesahují výšku 800 m n.m.Velký Tok má 862,Praha 861,Srdce 839,Koruna 832,Třemšín v jižních Brdech 826 m.Zde tu o nejvyšší polohy v nitru české kotliny.
Jméno pohoří je slovanského původu a u Jihoslovanů jsou podnes "brdy"

Zpravodaj Taraxacum – předchůdce Niky.

REPRO: ARCHIV IVANA MAKÁSKA

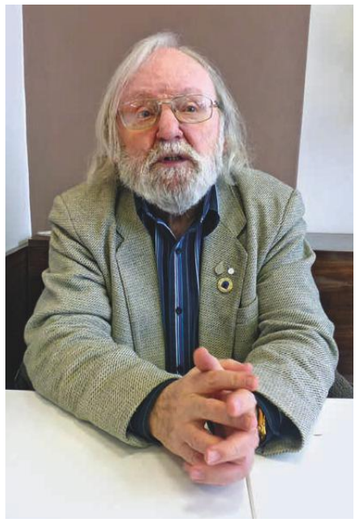

FOTO: JAN MORAVEC

A jak to bylo dál?

Mám zkušenost, že o jedné jediné historické události ti několik lidí bude vyprávět každý úplně jinak. Často jsou to subjektivní pravdy. Takže takhle jsem to zažil já, takhle si to pamatuju a nezpochybňuju, pokud to snad někdo tehdy viděl jinak: Za to, že Český svaz ochránců přírody skutečně vznikl, mohli tři lidi. Jedním z nich byl inženýr Hoffmann, druhým doktor Blažek a třetí jsem byl já. No, ne že bychom byli nějací velcí kamarádi, ale osud nás prostě svedl dohromady. Když už jsme věděli tutově, že režim TIS odepsal, snažili jsme se vytvořit nové zázemí pro naše aktivity. Otto Hoffmann vedl 1. základní skupinu TISu, měl tam kluky, kteří se zajímali o přírodu a o záchranu huculských koní. Doktor Ladislav Blažek pořádal expedice Virunga do Afriky, ty byly tehdy dost populární, a samozřejmě je chtěl opakovat, takže taky potřeboval nějakou pevnou základnu. My jsme měli základní skupinu Taraxacum, měli jsme tehdy asi sto padesát lidí, většinou skautů a trampů, čtyři odborné sekce. Ti lidé chtěli něco dělat, byli toho plní a já jim to chtěl umožnit.

Ustavující schůze ČSOP Taraxacum byla už v dubnu 1979, tedy půl roku před oficiální zakládací konferencí. Jak bylo možné, že v Praze vzniklo několik organizací ještě dříve, než oficiálně vznikl Svaz?

To je trochu zavádějící. My jsme se Taraxacum jmenovali už pod TISem, a stejné jméno jsme pak používali v ČSOP. Takže pokud se ten název vyskytoval ještě před vznikem ČSOP, tak to jsme ještě nebyli ČSOP.

Já vycházím z informace v prvním čísle Niky, kde se výslovně píše, že ZO ČSOP Taraxacum mělo ustavující schůzi 19. dubna 1979. A ještě o čtrnáct dní dřív „jednička“ Otty Hoffmanna.

No, snad to bylo tím, že jsme byli dobře informovaní... Já jsem byl ostatně s Otakarem Leiským, tajemníkem TISu, jedna ruka. A Hoffmann konec konců do jisté doby taky. Ale pak se to u nich zvrtlo a Hoffmann byl z TISu vyobcován. Já jsem to tehdy s Leiským aspoň v zásadě vykomunikoval. Říkal jsem mu, „hele Ralfe“, to byla jeho skautská přezdívka, „ta naše organizace je v háji“, a on povídá, „no máš pravdu“, a já mu na to: „neber to jako zradu, ale já té nové organizaci pomůžu na nohy“. A on řekl, „tak dobrá, vy jste byli vždycky sví“. Takže jsem doslova levou rukou odložil razítko TISu a v pravé jsem už třímal razítko ČSOP.

Ale v knize Moje léta s Nikou píšeš, že ke zrušení základní skupiny TISu Taraxacum došlo až v prosinci 1979.

Šlo jenom o papíry, jinak ty lidi samozřejmě zůstávali stejní. Taraxacum nevzniklo shora rozhodnutím nějakých vědátorů, ekologů, kteří by říkali, budete dělat to či ono. Vzniklo, protože jsem hledal právní subjektivitu k zastřešení skautských skupin, kterým zrušili v roce 1970 organizaci. Ale my jsme se tam jen neschovávali. My to s ochranou přírody mysleli vážně, chtěli jsme přírodě pomoci. Dělali jsme hodně v terénu. Třeba akci Aqua, lesní studánky na Brdech a v Praze. I v Mladé frontě o tom tehdy vycházely články. TIS byl vlastně první ekologická organizace. Velký zákon TISu, ztvárněný do krásné, až Kiplingovské básně, z něj ta ekologie přímo čišela. A stejně, jako jsme se stali členy TISu, tak jsme pak přešli do ČSOP. Jak vidíš, všechno to na sebe navazuje a má kontinuitu. To datum nic neznamená.

FOTO: ARCHIV IVANA MAKÁSKA

S kamarády z Taraxaca na Brdech.

Ten přechod mezi TISem a ČSOP asi pro mnohé nebyl jednoduchý...

Pro nás bylo nejtěžší zhruba půlroční mezidobí, když jsme nevěděli, co s námi bude. Leiský sice věděl, že ta organizace jde do kopru, ale do poslední chvíle doufal, že to nějak uhraje. Že maximálně dojde k nějakému omezení, které se stejně bude obcházet. Jako se obcházela věková hranice. My šli do TISu hlavně jako skauti. Podle tehdejších stanov TISu jsme měli právo přijímat děti od 13 let. A pak nějaký chytrý komunista přišel na to, že se to zakáže. Že TIS bude moct přijímat členy až od 18 let, a tím pádem jim do TISu nebudou ty skautské organizace utíkat. To nebylo jen tak, to bylo dost lidí a bylo to pro ně nebezpečné. A skutečně komouši dosáhli svého a stanovy se v tom smyslu změnily. A výsledek? Ať nám vlezou na záda, dělali jsme všechno dál jako dřív. To komunista samozřejmě po čase zjistil taky, tudíž si řek – my holt budeme muset zrušit TIS. Ale v tu dobu pořád ještě Leiský věřil, že TIS dostane do Národní fronty a tím získá nějakou záštitu. Jinak byl pořád jaksi v luftě...

RNDr. Ivan Makásek (*1944)

Ochránce přírody, skaut, woodcrafter, spisovatel. Zakladatel a dlouholetý šéfredaktor časopisu Nika, jeden ze zakládajících členů Českého svazu ochránců přírody. V roce 2018 vydal knihu Moje léta s Nikou – Cesta ekologického novináře.

Ale to byl přeci i ČSOP. Ten taky nebyl součástí Národní fronty.

Tak to ani nevím. Ale ten měl jiná požehnání.

Kdy začala vycházet Nika?

To bylo ještě pod TISem. Původně jsme vydávali zpravodaj s názvem Taraxacum. Jenže ten nám pak v TISu zakázali. Ten zákaz tehdy na ústředí TISu prosadil doktor Větvička. On je určitě dobrý botanik profesionál, ale v té době, o které mluvíme, byl tak trošku připosranej. Takže z nás udělal pátou kolonu Západu. Proč, to podrobně popisuji ve své knize. Když nám tedy Taraxacum zakázali, tak jsme asi tak půl roku drželi mediální klid a já se víc a víc zahloubával do ekologie. Pro nový časopis jsem hledal název, který by nikoho nedráždil a který by vyjadřoval posun k ekologii... a přišel jsem na Niku. Každý organismus má svojí niku; takhle jsem to zdůvodnil, nikoho to nevzrušovalo. Prostě terminus technikus z oblasti ekologie, krátký, pro název časopisu jako dělaný. A protože symbolem evropské ochrany přírody byla tehdy vydra, tak jsme si dali do znaku vydru. Já jsem vždycky hledal inspiraci venku, záměrně. Ne že bych byl nějak politicky orientovaný pravičák, že to musí být zrovna Západ. Ale co si budeme povídat, v naší generaci právě tam odtud šly důležité pohnutky. Nejen demokracie, ale i ta ekologie.

Vydra byla logem Niky už za TISu?

Ano, Taraxacum mělo ve znaku pampeliškový padáček a Nika vydru. Protože jsem potřeboval říct těm lidem v TISu, co nás rušili, podívejte se, jsme úplně jiný časopis. Jiný název, jiný erb.

Kdo přišel s tím, že v ČSOP bude Nika vycházet pod hlavičkou pražského městského výboru?

Bylo mi jasné, že Leiský už mě nemůže podporovat, že má své starosti. Tak jsem hledal řešení. Situace se začala zostřovat a já si říkal, sakra, potřebujeme nějaké zázemí. Hlavně finanční. My jsme to do té doby všechno hradili z brigád. Nejen lesních. Spolupracovalo s námi i mnoho profesionálů, kteří rozuměli například skládkování, ale nemohli své projekty realizovat, buď z politických, nebo jiných důvodů. Takže my jsme ty jejich projekty vzali pod sebe a podíl z jejich realizace šel do kapsy Taraxaca. Oni byli rádi, že si přeci jenom něco vydělali a že projekty neleží v šuplíku, a my jsme z těch peněz financovali časopis. Ale časem se to nějak profláklo, sice nebyl vyloženě průšvih, ale závistivci zajistili, že už těm lidem moc vydělávat nedali, tím pádem jsme neměli ani my a náklady rostly. Časopis se rozmáhal, nejdříve jsme vycházeli pro Prahu, pak jsme měli tu drzost, že jsme pokrývali Středočeský kraj, pak jsme měli ještě větší drzost...

Ale to už mluvíme o nějaké polovině osmdesátých let. Jaký byl důvod, proč šla Nika pod městský výbor, proč ji nevydávala základka?

My jsme Niku vydávali několik let bez povolení, sami za sebe. Ale pak jsme

FOTO: ARCHIV IVANA MAKÁSKA

Taraxacum pomáhá se značením státní přírodní rezervace Radotínské údolí.

si říkali, že to je opravdu už velké riziko. Já jsem měl tu kliku, že redakce Niky seděla – v mé osobě – na Pražském středisku státní památkové péče a ochrany přírody, takže leckdo měl dojem, že to Pražské středisko, podléhající odboru kultury NVP, zastřešuje. Ale pravda byla jiná a nedalo se to udržet, potřebovali jsme nějakou střechu nad sebou. Někoho, kdo by nás podržel, kdyby byl průšvih. To, že se Nika stala bulletinem městského výboru ČSOP, byla fakticky dohoda mezi mnou a Hoffmannem, který byl zvolený tajemníkem toho městského výboru. Koexistence s ČSOP byla oboustranně výhodná. Nika od počátku uveřejňovala i organizační věci, zprávy, jak přibývají základní organizace. Pomáhali jsme tím ČSOP vyloženě na svět. Ale přesto napětí mezi Nikou a ČSOP rostlo.

Co bylo příčinou sporů mezi Nikou a městským výborem ČSOP?

Já byl ČSOP strašně vděčný, že jsem měl kde tu Niku vydávat. Ale občas jsem působil komplikace. Já to nedělal naschvál, uvědomoval jsem si nebezpečí, s manželkou jsme měli čtyři děti, ale přesto jsem se občas, musím uznat, choval jak puberťák. Já jsem do toho takříkajíc bušil a říkal jsem si, vždyť neděláme nic zlého. Tak ať tu Niku zakážou, ale ustupovat nebudu. Pro mě to nebyla existenční základna, já byl zaměstnaný, tohle byla dobrovolná činnost. Jenže ostatní začala Nika ohrožovat. Hoffmann bojoval o tu jeho skupinu, huculy a dobrou existenci. Blažkovi šlo o ty expedice. Teda, spíš možná jeho manželce Mileně, pikantní na tom je, že hlavním organizátorem a duší těch expedic byla ve skutečnosti právě ona. A najednou já do toho dění nepasoval.

Tobě šlo o Niku.

Ano, mě šlo o Niku. Jenže, jak jsem říkal, nebyl jsem na ní závislý. Oni se začali bát, že Nika udělá průšvih a zkomplikuje jim to jejich plány. Tak se mě snažili přesvědčovat, masírovat a nakonec i vyhrožovat. Nebylo to pěkné, rozešli jsme se ve zlém. Byly to po většinu času hodně obtížné vztahy. Hoffmann byl sice tajemník, ale fakticky tomu pražskému výboru šéfoval. Nejprve jsem byl také členem, on sám to zařídil. Ale já to schůzování nesnášel, radši jsem organizoval značení rezervací v terénu, než abych se potácel po nějakých jednáních. Natlačil jsem tam místo sebe „tykadlo“, příteli, kterého jsem znal léta; byl mým zástupcem ve skautském ilegálním oddíle. Ale zjevně jsem ho znal špatně. Měl mě informovat, pokud by se něco řítilo na Niku, abychom mohli včas buď přejít do protiútoku, nebo se účinně bránit. Místo toho přeběhl na druhou stranu. Každého člověka můžeš odrovnat, že na něj najdeš nějakou ekonomickou chybičku. A on na to jako ekonom byl školený. Byl jsem volaný na koberečky, kde do mě bušilo šestnáct lidí... Ale já nebyl poddajný, byl jsem buřič. V jejich očích. Vždyť jsem jenom psal to, o čem jsem byl přesvědčený. Myslel jsem si, že to městský výbor ustojí; on to někdy ustál, ale většinu ne. Takže jsme se pak museli zodpovídat nejenom vůči úřednímu aparátu státu, ale i vůči vlastnímu městskému výboru ČSOP.

Slyšel jsem příběh, že jednou sazbu Niky dokonce rozmetala StB, aby nemohl jistý „nevhodný“ článek vyjít. Je to pravda?

Ne, k rozmetání sazby Niky ani dojít nemohlo, protože se v tiskárně nesázela. Grafikem připravené stránky – makety – se fotograficky převáděly na kovolisty, ze kterých se na tiskařském stroji už přímo tiskla. Později vzniklá legenda zřejmě parafrázuje situaci přímé cenzury, nařízené po průseru se seriálem o jaderné energetice v době po Černobylu. Musel jsem tehdy chodit nechat si schvalovat makety jednotlivých čísel od soudruha Kojzara, šéfredaktora Tribuny, druhého nejdůležitějšího komunistického plátku. On tím pověřil svého zástupce Blimla. Když jsem k němu přišel poprvé, tak jsme nějakou dobu tak nezávazně klábosili, pak se na mě obrátil a povídá: „Tak jsme si popovídali, jak padá listí, tak půjdeme k věci, pane doktore; co tam máte tak závadného?“ A já říkám „to je závadný celý“. On se začal chechtat a teď nevěděl, jak to myslím. „Ale nepovídejte.“ Tak já si naslinil prst, jako když zkoumám, odkud vítr vane, zavřel jsem oči a zapíchl ho náhodně do té makety: „Tak třeba tady“. On přijal tu hru a povídá „dobrý, máte tam ještě něco?“ A příště jsme ani ty desky neotevírali, dělali jsme si kafíčka, kecali jsme, chodili jsme dolu na Olšanku na oběd... Tak probíhala cenzura Niky. Ovšem, když pak otevřeli nějakou kauzu na městském výboru a začali do mě zase šít, tak povídám: „Co křičíte soudruhu? Vždyť já to mám schválený, já jsem s tím byl v Tribuně“. A bylo vymalováno! To bylo prostě kouzlo okamžiku – sympatie mezi lidmi, kde bych to nikdy nečekal.

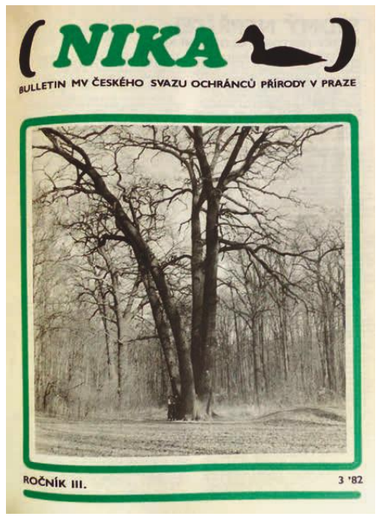

Jak šel čas, měnila se i grafická podoba Niky – ročník 1., 3. a 11.

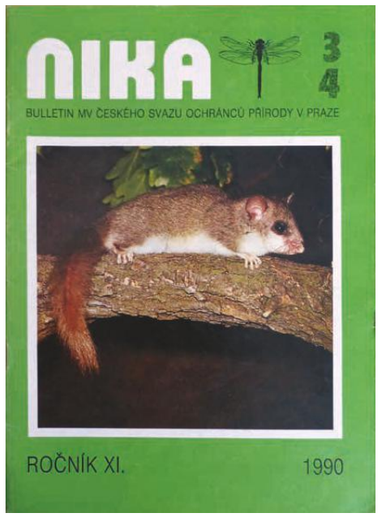

Nika nakonec vše ustála a dočkala se svobodnějších dob...

Ochrana přírody přestala být nežádoucím tématem, mnozí kamarádi, se kterými jsme Niku tvořili, se stali i ministry. Ale ani pak to neměla Nika jednoduché. Pamatuji, někdy v 90. letech, jel jsem na Sněm autem s Moldanem, který se tam snad měl stát předsedou ČSOP. Nebo jestli už předsedou byl, to si nejsem jistý. A on mi položil otázku „Ty, Ivane, a jak to teďka teda jako bude? Chceš dál být v ČSOP s tou Nikou, nebo ne?“ A já mu říkám, „Bédo, já v ČSOP jako člen samozřejmě zůstávám, ale nezlob se na mě, celou éru Niky jsem bojoval o určitou novinářskou svobodu, a když se staneme, abych tak řek, magazínem ČSOP, tak mi budete říkat, tohle tam otiskni, to tam chceme, tohle to tam být nesmí, v podstatě budu dělat politiku ČSOP, a to se mi moc nechce“. To jsem mu řek narovinu, protože jsme byli kamarádi a taky proto, že jsem nebyl nikdy diplomat. Nemohl jsem se pak ale divit, že mi už ČSOP nechtělo dávat žádné peníze. A i jiné zdroje vysychaly. Z počátku jsem dostával granty, o které se ale každý rok znova a znova muselo žádat, z Ministerstva životního prostředí. Ono to nebylo moc, 250 000, přičemž rozpočet Niky byl v té době 1,5 miliónu. Ale bylo to milé. Až mě jednoho dne potkala na chodbě ministerstva, kde jsme v té době měli redakci, Marcelka Křížová, která byla také v té komisi na přidělování grantů, a povídá „letos asi peníze nebudou, my musíme dát přednost taky těm novým organizacím, které vznikají, které se postupně rozvíjí... Nika, ta už je zavedená.“

V té době byl vydavatelem Niky kdo? Vím, že vznikla samostatná ZO ČSOP Nika a později i nezávislé občanské sdružení stejného jména.

86. ZO ČSOP Nika vznikla hned v prosinci 1989. Právě z důvodu větší nezávislosti, aby nám do toho nikdo nekecal. A taky aby mohla žádat jako právní subjekt peníze. Později jsme byli nuceni založit občanské sdružení, které vydávání Niky převzalo. Cesty Niky a ČSOP se rozešly někdy kolem roku 2000.

Proč vydávání nepřevzalo opět Taraxacum?

To už v té době nebylo tak aktivní. Ale hlavně, staří lidé odešli, a ti mladí neměli k Nice vztah. „Proč bychom měli dávat Nice, ať se stará sama o sebe.“ Dneska už to odvál čas a je to spíš jen zajímavé, co všechno musela Nika v uvozovkách přetrpět.

FOTO: ARCHIV IVANA MAKÁSKA

Brigáda na Brdech – stavba lesní oplocenky.

Jak vznikla kniha Moje léta s Nikou?

Já to původně ani nechtěl psát. Říkal jsem si, koho tohle může zajímat. Ale kamarádi mi říkali, ty jsi blázen, furt píšeš o indiánech a o skautech a přitom tohle je úžasný příběh, byl to přece obrovský boj, bylo to dobrodružné... A takhle mi to vemlouvali snad tři roky. Ale mně se do toho nechtělo. Asi jsem se i bál, že někomu šlápnu na kuří oko a on mě pak bude žalovat. Povahu ani nervy na nějaké souzení nemám, peníze na to taky nemám, mám já tohle zapotřebí? Takže jsem to furt odkládal, odkládal... Ale je pravda, že nikdo ještě v takovémto záběru historii ochrany životního prostředí u nás nepopsal. Tak jsem se do toho nakonec pustil. Dneska už mám prodaných 137 knížek, což mě těší, protože původně jsem uvažoval o nákladu třiceti kousků. Máme dokonce i kamennou prodejnu; na tom ovšem nemám vůbec žádnou zásluhu. Ta paní s manželem jezdila po Kanadě podle mojí knížky, a pak prostě založila Antikvariát Nika. Tak jsme se domluvili, že tam tuhle mou knihu budou prodávat. Ona tam má i e-shop, takže i mimopražští, se kterými nemám šanci se v Praze potkat, si ji mohou objednat.

ČSOP v 39. roce svého bytí

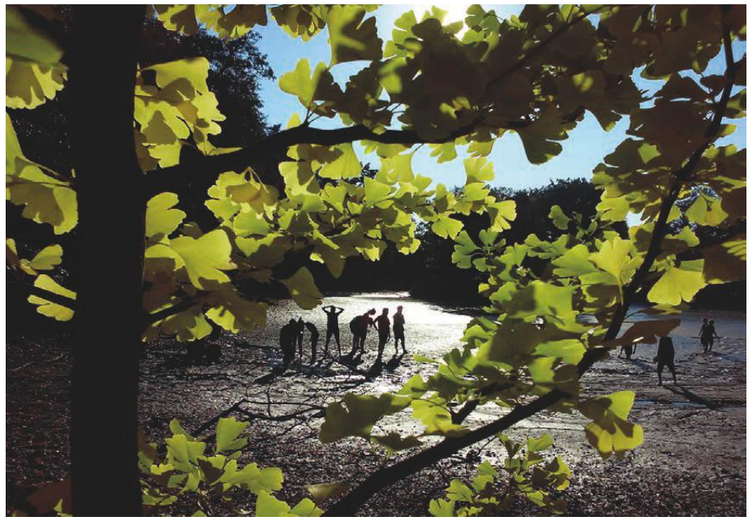

- registrovali jsme celkem 302 základních organizací s 6 202 členy
- dále jsme registrovali 555 členů jednotlivců a 7 členů kolektivních
- pro členy jsme v září uspořádali tradiční setkání, tentokrát v Sedmihorkách
- byla vydána a všem členům spolu s výroční zprávou rozeslána dvě čísla časopisu Krása našeho domova
- členové čerpali výhody, které jim přináší program Zelená karta (http://zelenakarta.csop.cz)
- naše činnost je velmi rozmanitá, nejčastější aktivity našich základních organizací byly tyto:
  - 150 se jich věnuje údržbě maloplošných chráněných území
  - 141 pak údržbě ekologicky významných nechráněných území
  - 151 se také zabývá údržbou zeleně
  - 187 jich pořádá akce a kampaně pro veřejnost
  - 144 se zabývá působením na děti a mládež
  - 123 našich organizací se věnuje aktivitám cíleným přímo na ochranu biodiverzity
  - 70 organizací se aktivně účastní ve správních řízeních
- na X. Sněmu ČSOP v Čáslavi jsme si zvolili nové vedení a vytyčili úkoly na další 3 roky
- na konkrétní ochranářské aktivity našich a spřátelených organizací jsme sehnali a rozdělili celkem 22,5 milionu Kč, z toho bylo podpořeno:
  - v Národním programu ochrana biodiverzity 195 projektů (82 organizací, z toho 23 mimo ČSOP) částkou přes 4 miliony Kč
  - v Programu podpory pozemkových spolků 33 spolků částkou 1,4 milionu Kč
  - 33 subjektů Národní sítě záchranných stanic částkou převyšující 15 milionů Kč
  - na projekty Blíž přírodě jsme poskytli více jak 1,5 milionu Kč
- projekty v Národním programu ochrana biodiverzity jsou realizovány v řadě podprogramů vedených odbornými garanty a nejčastěji jsou zaměřené na praktická opatření v terénu – více na http://biodiverzita.csop.cz
- ve zmíněných podprogramech vynikl zejména projekt Oživení starých odrůd, zaměřený na záchranu mizejících ovocných odrůd ovocných stromů pěstovaných u nás v dávných i nedávných dobách
- akreditovali jsme celkem 61 pozemkových spolků, z toho 40 jsou subjekty ČSOP – více na http://pozemkovespolky.csop.cz
- ve sbírce Místo pro přírodu se podařilo vybrat 1,3 milionu Kč a vykoupit 31 pozemků (vlastnických podílů) o celkové výměře přes 6 ha (www.mistoproprirodu.cz)
- další pozemky na třech lokalitách o celkové rozloze 3,8 ha jsme získali darem
- záchranné stanice Národní sítě přijaly rekordních 23 781 handicapovaných zvířat 244 druhů, z toho se podařilo v tom samém roce vrátit do přírody 49 % pacientů, 36 % nepřežilo, zbytek zůstal v péči stanic do dalšího roku

- mimo jiné šlo o 120 pacientů 21 kriticky ohrožených druhů, 4181 jedinců 62 druhů silně ohrožených a 2571 jedinců 25 druhů ohrožených

- Národní síť záchranných stanic na podzim uspořádala ke svému 20. výročí vzniku slavnostní konferenci v Senátu Parlamentu ČR
- ve sbírce Zvíře v nouzi se podařilo vybrat na pomoc záchranným stanicím 1,7 milionu Kč (www.zvirevnouzi.cz)
- akreditovali jsme celkem 44 Ekocenter ČSOP v kategoriích osvětové, výukové, vzdělávací nebo poradenské
- 30 Ekocenter ČSOP od nás obdrželo finanční podporu na poskytování informací veřejnosti
- prostřednictvím našeho Sdružení mladých ochránců přírody ČSOP jsme registrovali celkem 66 oddílů mladých ochránců přírody (MOPíků) a v nich 1617 dětí, 100 instruktorů a 263 vedoucích (www.mopici.cz)
- MOPíci od nás obdrželi finanční, materiální i informační podporu
- vlajkovými loděmi naší práce s dětmi a mládeží byly tradiční celostátní soutěže – Zlatý list a Ekologická olympiáda
  - proběhlo 40 krajských a základních kol 46. ročníku Zlatého listu – krajská kola proběhla ve všech 14 krajích a celkem se zúčastnilo 3885 soutěžících dětí; následně jsme zorganizovali ve Štramberku sedmidenní Národní kolo; podrobnosti o soutěži najdete na adrese www.zlatylist.cz
  - proběhlo 5 jarních kol 23. ročníku soutěže a následně Národní finále v Praze, v září pak dalšími krajskými koly začal 24. ročník; podrobnosti o soutěži najdete na adrese www.ekolympiada.cz
- už dvanáctým rokem pokračovalo naše partnerství se společností NET4GAS realizované především prostřednictvím programu Blíž přírodě, jehož cílem je zpřístupňování přírodně zajímavých a cenných míst veřejnosti zábavnou a poučnou formou – v roce 2018 jsme veřejnosti představili šest nových lokalit, na dalších 4 lokalitách jsme provedli zásadní jednorázové zásahy s cílem obnovit a posílit jejich přírodní hodnoty
- kampaň Ukliďme svět, ukliďme Česko, kterou ČSOP zahájil již v roce 1994 zdárně pokračovala – celkem 3 295 úklidů odpadků

a černých skládek se v roce 2018 zúčastnilo 134 854 dobrovolníků a krajinu jsme s nimi vyčistili od 2113 tun odpadků; více na www.uklidmesvet.cz

- působili jsme jako odborní garanti dvouletého projektu Živé studánky; na projektu spolupracovala řada našich základních organizací
- v rámci akce Setkání s přírodou, jejímž cílem je představit veřejnosti naši práci v terénu, jsme v červnu zorganizovali celkem 18 exkurzí do přírody
- zaznamenali jsme nebývalý zájem o náš tradiční program Živá zahrada – přibylo celkem 199 nových zájemců o oživování zahrad divokými zvířaty; info o programu je na www.zivazahrada.cz
- v září byl ve spolupráci s italskými partnery zahájen pětiletý projekt LIFEorchids na záchranu některých orchidejí v severní Itálii; v projektu fungujeme jako experti na komunikaci

- obrat ústředí Svazu překročil 35 milionů Kč, konkrétně:
  - celkové náklady byly ve výši 34 969 000 Kč, výnosy 34 767 000 Kč, hospodářský výsledek tedy byl – 202 tisíc Kč
  - největší podíl na nákladech tvořily prostředky poskytnuté jiným organizacím (viz výše) v částce 22,5 milionu Kč
  - druhou nejvyšší skupinou nákladů byly osobní náklady ve výši 5,3 milionu Kč
  - celkem 74 % z výnosů činily dotace státu, členské příspěvky tvořily pouhých 2,5 % výnosů
- z těch nejvýznamnějších donátorů ČSOP je třeba zde poděkovat především:
  - společnosti NET4GAS, generálnímu partnerovi ČSOP
  - Lesům České republiky, s. p., generálnímu partnerovi Národního programu Ochrana biodiverzity
  - Nadačnímu fondu Veolia, generálnímu partnerovi programu Ukliďme svět, ukliďme Česko
  - Ministerstvu životního prostředí, Ministerstvu zemědělství, Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy
  - více jak tisícovce dárců veřejných sbírek Zvíře v nouzi a Místo pro přírodu

Kompletní výroční zpráva v pdf bude uveřejněna na www.csop.cz/vyrocnizpravy, v omezeném množství v tištěné verzi na požádání v Kanceláři ÚVR ČSOP.

Petr Stýblo, ředitel Kanceláře ÚVR ČSOP (petr.styblo@csop.cz)

Stalo se …

- V prosinci se v budově pražského magistrátu (ve Škodově paláci) uskutečnila výstava posterů a uměleckých děl, které vytvořily skupinky dobrovolníků jako prezentace svých úklidových akcí Ukliďme svět, ukliďme Česko 2018.

FOTO: KATEŘINA LANDOVÁ

- V „malovací soutěži“ zimního kola Živé zahrady, jejímž úkolem bylo tentokrát namalovat oba druhy našich pěnkav – pěnkavu obecnou i zimního návštěvníka, pěnkavu jíkavce, byly jako nejzdařilejší dílka vyhodnoceny v kategorii 3–6 let práce Filipa Hofhanse, v kategorii 7–8 let práce Marušky Bartošové, v kategorii 9–10 let práce Vaška Lorenze, v kategorii 11–12 let práce Adély Búziové a v kategorii 13–16 let práce Vítka Nožky. Jména dalších výherců i všechny oceněné práce najdete na www.zivazahrada.cz.

KRESBA: MARUŠKA BARTOŠOVÁ, 1. MÍSTO V KATEGORII 7–8 LET

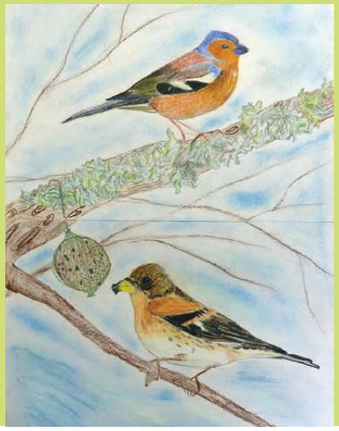

KRESBA: ADÉLA BÚZIOVÁ, 1. MÍSTO V KATEGORII 11–12 LET

- 17. ledna se sešla Čestná rada ČSOP. Diskutovala převážně o problémech spojených se zemědělstvím (už několik let připravovaná, avšak stále nepřijatá protierozní vyhláška, společná zemědělská politika) a s našimi lesy (nutné legislativní změny v souvislosti s „kůrovcovou kalamitou – ke kterým již částečně došlo, viz str. 26, přezvěření versus přirozená obnova).
- Koncem února podal Český svaz ochránců přírody připomínky k věcnému záměru nového stavebního zákona (viz str. 24–25). Konstatoval, že věcný návrh obsahuje tak zásadní problémy, že je nutno odmítnout ho jako celek. Ministerstvo pro místní rozvoj se bohužel připomínkami nevládních organizací vůbec nezabývalo (a četné odmítavé reakce oficiálních připomínkových míst bagatelizovalo). Boj proti této novele pokračuje.

FOTO: JAN MORAVEC

- Jako každého jara, i letos se uskutečnila setkání lidí zapojených do dvou vlajkových programů ČSOP – hnutí pozemkových spolků a Národní sítě záchranných stanic. Valná hromada záchranných stanic se uskutečnila 21. března v Praze. Účastníci se seznámili se souhrnnými výsledky Národní sítě v uplynulém roce, diskutovali mimo jiné o problematice ježků či o možné spolupráci s Biologickým centrem AV ČR při výzkumu kryptosporidiových infekcí. Setkání pozemkových spolků se konalo 5.–6. dubna v Krušných horách, v areálu Lesná. Krom nezbytných formalit, jakými je volba Rady Národního pozemkového spolku, se mluvilo například o právních aspektech výsadeb a kácení mimolesní zeleně, o využití historických objektů vesnické architektury, o významných krajinných prvcích či o revitalizaci rašelinišť. Exkurzí na jedno z čerstvě revitalizovaných rašelinišť bylo setkání i zakončeno.

FOTO: MARTINA KIŠELOVÁ

- Hlavním uklízecím termínem kampaně Ukliďme svět, ukliďme Česko byl letos víkend 6.–7. dubna. Jen tento víkend se do úklidů zapojilo přes 65 000 dobrovolníků, kteří sesbírali 1 120 tun odpadů na 2 273 místech České republiky. Dalších více jak 500 úklidů se konalo v „předtermínech“, čísla o úklidech „po termínu“ zatím nejsou k dispozici. Mimo jiné bylo uklizeno 16 500 pneumatik, které byly hlavním „tématem“ letošního ročníku kampaně.
- Koncem dubna Český svaz ochránců přírody zahájil kampaň za šetrnější ošetřování trávníků v době sucha. Jsme rádi, že již několik měst přistupuje na změny harmonogramu sečení veřejných ploch, řídící se aktuálním stavem travního porostu, nikoli předem naplánovaným kalendářem sečí. Problém se však samozřejmě netýká pouze veřejných prostranství, ale i našich zahrad.
- V rámci oslav 40 let ČSOP bylo vyrobeno pět kusů roll-upů připomínajících pestrou mozaiku činností Svazu. Jeden stojí na Ministerstvu životního prostředí, jeden ve vstupním vestibulu Domu ochránců přírody v Praze, další jsou k zapůjčení na vaše nejrůznější akce či prezentace.

FOTO: JAN MORAVEC

Společně vracíme mokřady přírodě

Naše mokřady stále ubývají, přestože jsou přirozenou zásobárnou vody v krajině, útočištěm mnoha ohrožených druhů a vedle deštných pralesů i korálových útesů patří mezi prostředí s největší přírodní rozmanitostí. Pestrost života je pro společnost Veolia opravdu důležitá. My všichni přece pijeme stejnou vodu a dýcháme stejný vzduch – proto podporujeme Český svaz ochránců přírody, který vykupuje cenné přírodní lokality. Projekt zachránil již 50 hektarů, které už navždy zůstanou přírodě.

Více na www.veolia.cz

Projekt realizujeme ve spolupráci s

Český svaz ochránců přírody

VEOLIA

NET4GAS

Blíž přírodě

Pojďte s námi do přírody! Otevřeli jsme pro vás již více než 90 lokalit.

Objevte studánku, kde žijí mloci skvrnití.
Mlóčí studánka, Myslík / Frýdek-Místek

Porovnejte si délku skoku s blechou nebo jelenem.
Zásmucká Bažantnice Zásmuky / Kolín

Otužte se v přírodním knajpovišti.
Semanínská stezka, Semanín / Ústí n. Orlicí

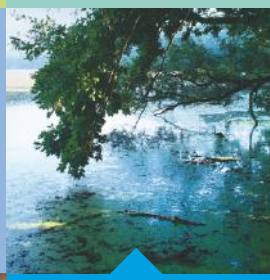

Bivakujte v zaniklé osadě.
Umíř, Plachtín / Plzeň – sever

Poučte se o jediné lokalitě kriticky ohrožené byliny kandík psí zub v ČR.
Medník, Hradišťko / Praha – západ

Pozorujte až 160 druhů ptáků.
Rezervace Štěpán, Děhylov / Ostrava

Pohrajte si s vodním mlýnkem.
Capartické louky, Capartice / Domažlice

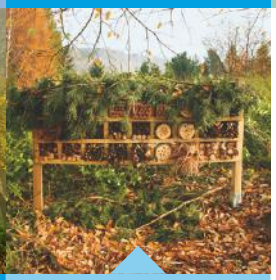

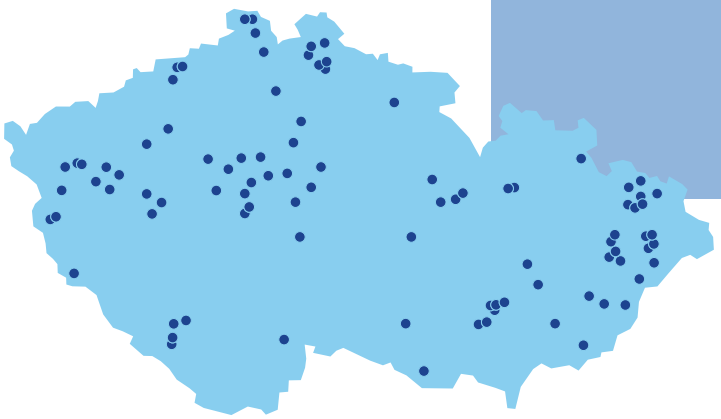

Obejděte s námi celý Svět.
Cesta kolem Světa, Třeboň

Učte se poznávat přírodu nejen očima.
Les plný smyslů, Krásná Lípa / Děčín

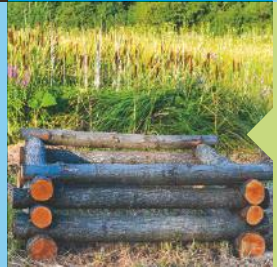

Podívejte se na líhniště pro hady a ještěrky.
Mokřadní louka Kolo, Slavkov / Uh. Hradiště

S Českým svazem ochránců přírody jsme v rámci programu NET4GAS Blíž přírodě zpřístupnili veřejnosti již více než 90 přírodně cenných lokalit.

Přesvědčte se na **www.blizprirode.cz** a vyrazte rovnou do přírody!

www.net4gas.cz